

PETŐFI-KÖNYVTÁR

Szerkesztik: ENDRÓDI SÁNDOR és dr. FERENCZI

ZOLTÁN

XVI. FÜZET

A

NEGYSZÁZ ÉVEKBŐL

ÍRTA

KRÚDY GYULA

MÜHLBECK KÁROLY RAJZAIVAL

BUDAPEST, 1909

HUNOSSY, SZILÁGYI ÉS TÁRSA

KÖNYVKIADÓVÁLLALAT KIADÁSA.

Kunossy Vilmos és fia nyomdai műintézetéből Budapesten.

I.

Petrovicsék.

Alkonyattal a mészárszék mögött levő szobácska ajtaja felnyílt és belépett Petrovics István uram. Napi munkájában erősen kifáradva, hátrasimította kezével barna, kemény haját, míg napégette, kemény tekintetű arcza a szokottnál is mogorvább volt. Ruházatát már rendbehozta; ledobta a véres kötényt, a kopottas székálló kabátot és rendes, zsinóros kaputot öltött magára, mint az magyar nemesemberhez illik. Petrovics István nem volt hiú ember, napközben nem húzódott a durva munkától, dolgozott hajnaltól estvélig a székben és a szabadszállásiak meg voltak elégedve a mészárosukkal. Az úri rendben levők a marhának azt a részét kapták, amelyet szerettek és a szegény pór is hozzájutott hetenként egyszer-kétszer a maga husocskájához. Mondom, Petrovics István nem volt hiú ember, de bizonyos mértékig rátartós volt a mesterségére. A mészároság ezidőben (1836-ban vagyunk) a mesterségek között majdnem olyan előkelő volt, mint az ötvösség, aminthogy falu-

helyen, kisebb városban, a mészáros manapság is elsőb ember a csizmadiánál, szabónál. A mészáros, akár az ötvös, az úri osztálynak dolgozott, mert a köznépek nem igen volt húsrá való pénze. Az „extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita”, mondás századokon át csupán a nemeseknek arra a részére vonatkozott, amelyiknek vagyonánál, állásánál fogva más országban is jó dolga lett volna. A pór nép viszont száz esztendeig se élt hússal rendszeresen. Ha húst akart enni a paraszt, el kellett mennie vagy „kurucz”-nak, vagy szegénylegénynek. A mészárosság tehát úri foglalkozás volt; a mészárosnak mindég van pénze az erszényében, amely körülmény bizonyos anyagi függetlenséget biztosít. Nem csoda tehát, ha Petrovics István uram mészárosnak akarta nevelni a két fiát: Sándort és Istvánt. Mészáros volt már az apja is és az is meg volt elégedve a mesterségével.

De nemesember is volt Petrovics István. Az ármálisa, amely I. Lipót királytól származott, a ládafiában volt. A nemesség kötelez és a székálló kabát, véres kötény odakünn maradt a mészárszékben, ha a napi munka véget ért. A szekrényből előkerült a zsinóros kabát, amelyet az időben általában a köznemes emberek viseltek és Petrovics István uram, a szabadszállási székberlő éppen olyan úr volt a maga portáján, mint akár a nádor. Az se volt külön nemes nálánál.

Ezen a napon, midőn alkonyattal a szobába lépett, sötét felhők borították homlokát, amelyet az

élet már megrakott az ő kézjegyeivel: a ránczokkal, barázdákkal. Haragosan vetette magát egy öblös székbe és egy zsebéből előhúzott levelet kezdett olvasgatni. Talán másodszor vagy harmadszor olvasta már ezt a levelet, amelyet a délután folyamán hozott a posta, de bosszús dörmögését most sem tudta elfojtani.

— Valami rossz hírt kaptál? — kérdezte egy szelíd hang István uram háta mögött.

Petrovics fölvetette a fejét, összemorzsolta a diósgyőri papirost az ujjai között, aztán gúnyosan nézett a háta mögött álló felesége arcába. Petrovicsné, született Hruz Mária nem volt világgraszoló

szépség, de csúf nő sem volt. Alázatos hálával vette a sorsnak azt a kedvezését, hogy a szabadszállási székbérlőnek megtetszett barna haja, amelynek még öreg korában is volt valami olyan illata, amilyen illat a felvidéki rozsvetések között érezhető; hogy megtetszett a kemény, erős férfiúnak és ahelyett, hogy szeretőjévé tette volna Máriát, törvényes feleségül vette. Pedig három — két rózsás és egy fekete — szoknyán kívül egyebet nem vihetett hozományba. Most is, mint mindig, alázatos, cselédes tartózkodással állott meg a gazda előtt.

— Rossz hírt kaptál, István? — ismételte.

— A te szerelmetes fiadról kaptam hírt, — gúnyolódott a gazda. — A Sándorkádról azt írja a professzora Aszódról, hogy semmi egyéb nem akar lenni, mint színész. A te nevelésed, a Sándorka színész akar lenni.

— Színész? — ismételte riadt csodálkozással Mária asszony és nem titkolhatta el azt a boldog mosolyt, amely egy pillanatra arczára Íródott a lelkéből, amely tele volt ábrándokkal és álmokkal, névtelen fantáziákkal, amelyek az egyszerű nőnél csupán annyiban nyilvánultak, hogy maga komponálta imádságokat mondott a fiáért. És mert legtöbbet a távollevő Sándorért kellett imádkozni, Sándorról komponálta az imádságok nagyobb részét. Tehát színész akar lenni Sándor? Legyen bármi Sándor, bizonyosan nagyszerű, a legelső leendő pályáján. Ha színész lesz, első lesz e gyönyörű pályán.

— Te talán szívesen vennéd, ha komédiás lenne a fiad? — riadt rá Petrovics István az asszonyra, aki egy pillanatig ábrándjaiba merült.

— Dehogy, — mentegetődzött ijedten Mária asszony. — Én is azt szeretném, amit te akarsz: légyen Sándor mészáros.

— Úgy? Miért álltál tehát ellen, gonosz fiad segítségére menve, amikor két év előtt a székbe akartam alkalmazni Sándort? Miért könyörögtél lusta gyermekedért? Erre felelj.

— Óh, én magam sem tudom, — rebege az asszony. — Hiszen te is mondtad gyakran, István, hogy addig tanuljanak a gyerekek, amig tudunk érettük áldozni.

— Igaz, hogy ezt mondtam, — bólított Petrovics István. — De a fiú tanulni nem akar. Korén tanár úr írja, hogy a fiúnak mindenféle szamárságokon jár az esze. Reggel útra kelek, Mari, és Aszódra megyek. Látom, meg kell fenyítenem azt a fiút. És most többé ne beszéljünk erről, — fejezte be a kemény szavakat a mészáros, mikor észrevette, hogy a felesége szeme hirtelen könnybelábad.

— Menj, láss a vacsora után, Mari. Reggel korán kelek.

Petrovicsné a lakás mellett lévő kis konyhába húzódott és dehogy is tudta még akkor szegény, hogy a világirodalomnak egyik legnagyobb költőjét ért első verésért hullanak a könnyei. Csak könnyezett, mint mindig, ha Sándorról volt szó. Óh, hogy miért nem is tud megjavulni az a szilaj fiú? Hiszen

csak ne kellene a mészárosnak vérrel foglalkozni, akkor nem bánná, legyen Sándorból mészáros. De Sándor utálja a vért és még a közelébe se szeret menni a széknek, ha odahaza van.

Hajnalban egy fakó, könnyű kis kocsi elvitte Petrovics Istvánt a háztól. Este, — a faluvégi ház ablakából a pusztaságban lobogó pásztortüzeket nézte az asszony, — még nem ért haza a gazda. A messzi pásztortüzekbe való merengés közben elszendergett Petrovicsné és a fiával álmodott. Nagy lovagsizmák a lábán, tollas kalap a fején, a hátán fehér köpenyeg, ménkű nagy bajusz az orra alá ragasztva, így látta a fiát álmában Petrovicsné és mosolygott boldogan ... Az ablak alatt szekérszörgés hallatszott: a gazda jött meg Aszódról.

Belépett a házba és ledobta bő, százgalléros köpönyegét. Az asszony elébe sietett és kérdően nézett reá.

— Nem tehetek róla, — monda lecsillapodva és kissé megbánva a dolgot Petrovics uram, — nagyon meg kellett verni a fiút. A botom is eltört rajta ... De hát muszáj volt így cselekedni. Hallgasd csak, asszony, — tette hozzá tréfásan, — nemcsak az volt a vétke, hogy színésznek akart beállani a vándorkomédiások közé, hanem egyéb is történt. Szerelmes lett valami Caucrinny Emilia nevű leánykába a fiad, asszony, és hozzá szerelmes verset írt. Hallott már ilyent a világ?

Petrovicsné erre nem tudott egyebet felelni, mint kötényébe temette arczát és csendesen sírdogált.

— Alig múlt tizenhárom esztendő, — zokogta.

— És az a vastag bot eltörött rajta.

— Inkább az én botom törjön el a hátán, mint a sorsé, — mondta méltatlan hangon Petrovics István. — Gyereknek nem árt a verés, különösen ha számárságokon kezd gondolkozni. Hiába, ez a fiú még nem okozott egy csepp örömet se, mindég csak bánat, szüntelen bánat jár vele. Megvert engem az Isten ezzel a fiúval.

Petrovics István lerúgta a csizmáit, az asszony csak ült csendesesen, szótlánul az ablak mellett, ahonnan a távoli pásztortüzek látszottak.

Petrovics uram álmos hangon mondta a háta mögött :

— Horatiust szereti, mondták a professzorok Tudod-e te ki az a Horatius, Mari? Az egy deák-poéta volt. Emlékszem, az apám is szerette olvasgatni a könyvét. Az apám még tudott deákul.

II.

Fut, vágat az idő, mint a felhő a magas szél szárnyán . . .

Öreg, rozsdás kerekű órához szokás hasonlítani az időt, amely órának szerkezete közömbös egyhangúsággal örli le a perczeket és az éveket. Pedig az idő korántsem vén óra, hanem szilaj csikó, amelynek hátára sohasem kerül nyereg: futkos, száguld céltalanul, kiszámíthatatlanul. Egy-két

esztendő olyan változtatásokat idéz elő az emberek életében, amely változásokat megálmodni nem lehetett.

A jómódú, vagyonosodó szabadszállási székbérlő, midőn újra találkozunk vele, szegény, tönkrement ember. Árvíz, sorscsapások megfosztották vagyonától. Bezzeg nem veszi fel már esténkint a zsinóros Kazinczyt, nem kérkedik a nemesi levelel. A Kazinczyt és a nemesi ármálist elvitte az árvíz, nem maradt egyebe a rajtavalójánál. Az egykori büszke mészáros, aki megszokta foghegyről beszélni úrral és paraszttal egyformán, falusi kocsmáros lett Duna-Vecsén, mert élni csak kellett valahogyan. Ott volt a csárda a Dunaparión, révészlegények, utasemberek, vásárosok tanyája a csárda, amelynek kármentőjében egy koraosz, rosszkedvű, ránczosarczú férfiú tölti meg a hosszúnyakút.

— Hé, csárdásgazda! — zörög az asztalon a jókedvű révészlegény.

A csárdásgazda, mielőtt előjönne a hívásra, valami keserves káromkodásfélét dörmög lecsüngő bajusza alatt. Bezzeg nem zörgettek neki az asztalon egy-két év előtt: nemzetes úr volt a neve és bizony pórul járt volna az, aki elfelejtkezik a kellő tiszteletről. Ezek a dunavecseiek nem tudják azt, hogy micsoda nagy legény volt hajdanában a szabadszállási székbérlő. Ők csak a jó öreg korcsmárost ismerik benne, aki ugyan nem is olyan túlságosan öreg az éveik szerint, csak a

mozdulatai olyan fáradtak, lassúak, mint egy száz éves emberé. Egy kopott melledzőben, a rongyos báránybőr sapkát mélyen a homlokába húzva, jár-kel egész nap. Szavát is alig hallani. Hej, az a kutya gonosz sors, de meg is tudja törni az emberfiát, hogyha megtörni akarja.

A fia, Sándor otthon van, de ahhoz is alig van szava. De hát mit is beszéljen avval a fiúval? Nem segít azon már se Isten, se ember. Most is legutoljára a selmeczi lyceumból csapták ki. Nem lesz már abból semmi, még ágyútöltelék sem.

Proszperinyi Mihály, nyugalmazott hajdú, a Sándor selmeczi házigazdája, őszintén feltárta az öreg Petrovics előtt a dolgot. A nyugalmazott hajdú megsodorta szép ősz bajuszát és keményen így szólt:

— Uram, Petrovics uram, ha az én fiam volna ez a gyerek, régen szíjat hasítottam volna a hátából. Ez a fiú korhely és mindenét eladja, hogy korhelykedhessen. Sajnálom, Petrovics uram, de nem szokásom elhallgatni az igazságot.

— Tehát korhely is! — mormogta nagy neki-búsultan Petrovics István. — Most már csak arra vagyok kíváncsi, hogy mit akar még tőlem a sors? Elvette a vagyonomat, koldusbotra juttatott, korhely, kicsapott diák a fiam. Vájjon mi következik még?

Hiába erősítgette a Sándor gyerek, hogy ő holmiját nem azért adta el, hogy korhelykedjen, hanem mert esténkint a teátrumba szeretett járni,

a színészek előadását nézni. Nem ivott ő bort egy kortyot sem . . .

— Mindegy az. Egy kutya az, — legyintett búsan Petrovics uram. — Ha meggondoljuk, még jobban szerettem volna, ha bort iszol. A bor csak a testet mérgezi meg, de a teátrum a lelket mérgezi. Sajnálalak fiam, szívemből sajnállak. Most már komolyan figyelmeztetek, még van időd hozzá, hagyj fel a bolondságokkal. Légy mézárós. Lesz kenyered, nem pusztulsz el az országúton, mint hazátlan csavargó.

Így beszélt az öreg korcsmáros és Sándor lehajtott fővel hallgatta. Mintha megtért, magába szállott volna a fiú. A selmeczi szégyen megtörte, megviselte. De akkor, mint mindig, megint csak közbelépett az anya. Hogy azok az asszonyok mindig okosabbak akarnak lenni a férfinál! Könyörögve lépett Petrovics uram elé.

— Tegyük még egy próbát Sándorral, — zokogta. — Hadd tanuljon tovább, legyen művelt, tanult ember. Hiszen esze van hozzá.

— Ugyan hogyan tanulhatna tovább, — vetette ellen Petrovics uram, — amikor még iskolai bizonyítványa sincs? Van a világon olyan iskola, ahová felvennének ilyen mindenhonnan kikopott deákot? Az iskola nem a csavargók gyülekezőhelye.

— Majd lesz bizonyítványa a fiának. Visszamegy érte Selmeczre, — mondta az édes anya. — Úgy-e Sándor elmégy Selmeczre a bizonyítványért?

A fiúnak vérbe borult az arca. Hogy ő vissza-

menjen szégyenének, megcsúfoltatásának helyére? Nem, soha ... De az anyai könnyek mindennél erősebbek és másnapra elindult Sándor Vecsésről vissza Selmeczre — a bizonyítványért.

— Mégis csak tanult ember lesz a fiamból, — rebegette az édes anyja.

— Nem lesz már abból semmi, — felelt Petrovics uram. — Szégyellem, hogy ilyen fiam van.

Két hétig tartott az út a Duna mellől Selmeczre, két hétig vissza. Egy este kopogtatott Sándor a korcsma ajtaján.

— Elhoztam a bizonyítványt, — szólt.

Akkor már serkedő bajuszú, nyúlánk, izmos ifjú volt. Verseket is irkált, de ezzel nem nagyon merészelt otthon dicsekedni. Petrovics uram még egy darabig biztatta, hogy hagyja pokolba az egész tanulást, legyen mészáros, mint az öcscse.

Sándor nem felelt semmit apja szavaira. Reggelre búcsú nélkül eltűnt hazulról.

— Inkább katona leszek, mint mészáros, — írta egy szelet papiroson. — Elmegyek katonának.

Petrovics István szomorún csóválta meg a fejét.

— Szegény fiú. Nem lesz már belőle semmi.

III.

Újra elszaladt néhány esztendő. A ránczok ott a homlokon mindég mélyebbek lettek, fehérebb a haj és a váll meggörnyedt, Petrovics uram házában örökös vendég lett a gond. A korcsma ott

Vecsén alig jövedelmezett annyit, hogy belőle megélhessenek. Petrovicsné is betegeskedett, öregedett. Egészséges kövérsége elmúlt, az ura gondja az ő vállára is nehezedett. Gondok, bajok között hosszabb és mégis rövidebb az élet.

A vecsei csárdában hiába lógott kalendárium az ablak-szegen, a kalendáriumi ünnepek nem számítottak itt semmit. Ünnepe volt az, ha Sándor néha-néha hazatért vándorló útjából.

Az öreg korcsmáros lassan-lassan beletörődött, hogy a fia nem való a mézáros-mesterségre. Isten tudja kitől örökölte azt a nyughatatlan vért, amely beleszorult, nem volt annak sohasem maradása. Szomszédokkal, jó ismerősökkel elbeszélgetett a csárda ivójában és ha a fiára terelődött a szó, legelsőbben is büszkén azt jegyezte meg:

— Kiszolgált katona fiam van nékem. Hej, múlik az idő!

Később eszébe jutott, hogy Sándor, midőn legutoljára itthon volt, sárgagombos kék frakkot és czilinderkalapot viselt. Az anyja, — „az a bolondos asszony” — sírva-ríva csókolta össze, míg Petrovics uram csak annyit dörmögött a fogai között:

— No látom, hogy igazi komédiás vagy!

Sándor büszkén lépkedett Orlay barátja társaságában a vecsei utcán, a leányok mind utána néztek, ő meg csak a bajuszát pedergette.

— Kár, igazán kár ezért a gyerekért, — vallotta be magának az öreg Petrovics. Micsoda derék

mészáros lett volna belőle! Sohase hittem volna, hogy színész fiam legyen!

De lassankint mégis megenyhült az öreg apai fájdalma. Hiába, nincsen olyan fájdalom, amely örökké tartson. A legnagyobb fájdalom is megszokottá, egyformává válik. Meg aztán a kocsmá se ment úgy, hogy mellette egyéb gondja is lehetett volna a bérlőnek. Össze kellett szedni Petrovics uramnak minden tudományát, hogy kimódolhassa azt, hogy az a kis szobácska, amelyben laktak, megmaradjon számukra és meg legyen a mindennapi ennivaló. Ilyen körülmények között a legjobb apa sem gondolkozhatik mindvégig együgyűn a kérdésen, hogy tulajdonképpen micsoda mestersége is van a fiának: színész-e, költő-e? Ha nagyon rossz kedve volt az öregnek, akkor abban állapodott meg, hogy a fia semmi más, mint garabonciás diák. Meg aztán mire való volt az: a régi nevét, a nemes Petrovics nevet odahagyni és helyette felvenni azt a sohasem hallott Petőfi nevet? Pedig, ki tudja milyen idők jönnek, nem lesz-e valamikor szükségük a gyerekeknek a nemességükre? Futkoshatnak Pontiusztól Pilátusig, mert ugyan ki hallott már ilyen nemesi nevet valaha, hogy Petőfi? Habár az is igaz, hogy a Petőfi nevet kezdik emlegetni olykor-olykor. Utasok, vásárosok említik ezt a nevet, ha a csárda sarkában mindenféléről beszélgetnek. Petrovics uram ijedten fülel a szó irányába. Uram-istenem, csak nem csinált valami országraszóló gonoszságot az a fiú.

A felesége megnyugtatja, ragyogó arczzal súgja a fülébe:

— Azt mondják róla, hogy verseket ír.

A minapában is erre járt Szentgyörki Ábrahám, a megyei második alispán. Amíg a csárdában a révészlegényeket várta, az öreg Petrovics vállára tette a kezét:

— Hallom, hogy az ön fia az a Petőfi? Igaz-e?
Petrovics István himezett-hámozott:

— Az én fiam volna, szegény . . . Méltóztassék elhinni, hogy nagyon megszenvedte ő már azt, hogy nem hallgatott soha az apjára. Nehéz a katonaélet . . .

— Nono, — mondja biztatólag Szentgyörki. — Nem kell szégyenkezni a fiú miatt. *Talentum*, határozottan *talentum* az ipse.

Meg aztán mások is mondának bizonyos dicséretfélét a régen nem látott fiúról. Esténkint a kis szobában az öreg korcsmáros és a felesége halkán elbeszélgetnek Sándorról. Bátortalanul kezdi az asszony:

— Hátha még minden jóra fordul. Talán jobb lesz, hogy nem lett mészáros.

Petrovics István legyint a kezével:

— Sohasem heveri ki azt a ballépését akármi legyen is belőle. Meglásd, még sajnálni fogja valamikor.

. . . Mind sűrűbben hallani a fiúról. Némelyek Pesten látták: nincs semmi baja. Máskor, húsvét táján levél jön tőle. írja: „édes szüleim, vége a

nyomorúságnak, a Pesti Divatnak segédszerkesztője lettem, havi tizenöt pengőért. . . Jövök, repülök, hogy együtt örvezzhessünk”.

És húsvétra beállít Sándor.

Az öreg Petrovics nézi jobbról-balról. Ejnye, kutyafékomteremtette, de megemberesedett a fiú! Ki hitte volna, hogy ilyen derék legény lesz belőle! Aztán már fizetése is van. Kezét nyújtja Sándornak.

— No, nem haragszom! — mondja csendesen. Minek is haragudnék örökké? Maradj itt nálunk, majd megszállhatsz Nagy Pál uramnál, mert nálunk nem férnél el.

— Akinek az a szép, kékszemű Zsuzsika lánya van, — súgja az édes anyja, mert hiába, marasztalni kell a fiút.

Sándor aztán otthon is maradt Vecsén, pedig most igazán nem azért van otthon, mert nincs hová mennie országjáró csavargásában. Mehetne akár Pestre is. Van fizetése, állása, mindene. Az öregek gyönyörködve nézik Sándort, aki rossz fiú léteére alig veszi észre a szülei nagy szerelmét: Nagy Zsuzsika köti le minden pillanatát.

Aztán meg a jeles cselekedet is, amit Sándor elkövetett ebben az időben. Kimenti Szűcs kántor uramat a Dunából, az élete koczkáztatásával! No ez már aztán derék gyerek. Kezd igaz lenni valami, amit az emberek beszélnek.

— A fiam, — mondogatja a vén csárdás, ha nem is kérdezik, — itthon van.

Aztán magyarázólag teszi hozzá:

— Az a fiam, aki Pesten szerkesztő. Megígérte, hogy elvisz bennünket is Pestre magához!

— Jaj Istenem, mit csinálunk mi abban a rengeteg városban! — kiált közbe Petrovicsné asszony. — Dehogy megyünk mi oda.

IV.

Pedig hát a vége mégis csak az lett, hogy odahagyták a vecsei csárdát és Pestre költöztek a Sándor fiú kegyelméből. Egy darabig Váczott tartotta az öregeket, közben az öreg Petrovics — „a vén zászlótartó” — leróta adóját a szabadságharcban, menván öreg fejjel Jelassich ellen. Máskor Kossuthhoz is elment az öreg Debreczenbe,

proklamációkat vitt. Ekkor látta a kis unokáját a bölcsőben — Zoltánt. Nagy örömmel tért vissza Pestre. Bezzeg büszke volt most már a fiára, a menyére Júliára. Éppen csak annyi ideje volt, hogy elmondja a hit-

vesének: hogy milyen derék kis unokájuk van, amikor nehéz betegségbe esett és meghalt.

Tíz nap múlva követte őt a hűséges hitves a kerepesi temetőbe.

Két hónap múlva pedig lánglelkű fiukkal találkoztak a másvilágon a derék, egyszerű öreg emberek.

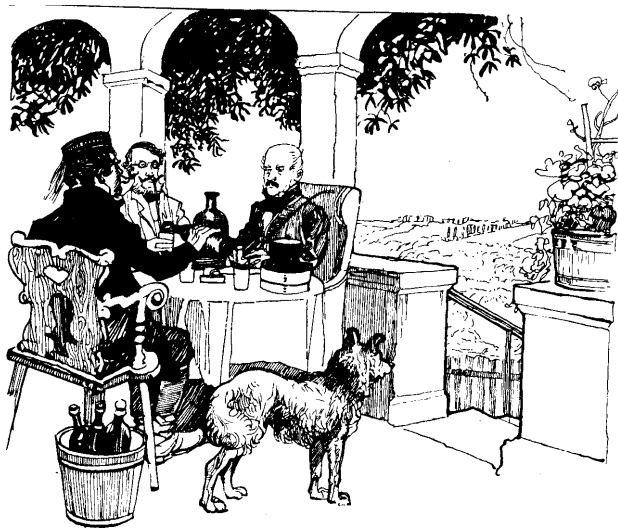
II.

A Költő megjelen.

A falusi úrilak tornácán vidám társaság üldögél. Nyári alkonyat volt, a napsugarak a jegenyék hegyét aranyozták, amely jegenyék a hosszan elnyúló, poros országutat szegélyezték. A társaság ott a kúria tornácán abban a kellemetes hangulatban volt, amely a vacsora előtti állapot szokott lenni, feltéve, ha az ember nem gyomorhajos: a konyhában nagy tűz lobogott, a házőrző komondor hegyező fülekkel ült a küszöb előtt és a lomha alkonyati szellő olykor finom ételillatokat sodort a tornácra a konyha felől, míg a nyitott ebédlőablakból tányércsörgés hallatszott. Mindez hozzájárult, hogy a naplementében, amely vérpiros palástot húzott a távoli erdős dombok testére, kellőképpen gyönyörködhessen a kúria tornácán mulatozó társaság. Ha még elmondom azt is, hogy egy sarokban jeges dézsa állott, amelyből megnyugtató borosüvegek és savanyúvizes palaczkok kandikálnak ki, semmivel sem kell fölöttébb magasztalnom a

falusi alkonyt. Megelégedettség, nyugalom honolt ama három férfi arcán, kedélyén, akik az asztal körül üldögéltek és jókedvűen iddogáltak. Mostanáig kuglizással töltötték az időt és miután a játékban jól kimelegedtek (valamint a közelgő vacsora szempontjából elegendő étvágyra tettek szert), a savanyuvizes borral hűtöztek. A falusi földesúr és rendes vendégei: a tiszteletes és a jegyző sem törte rosszban a fejét, nem gondolt lányokra, se szerelemre, hanem a közelgő vacsorára. Ugyanerre gondolt a házigazda és a tiszteletes is, akinek pedig elég gondja lett volna híveivel, akik a lekötésben nagy hírességre tettek szert.

Még csak annyit kell megjegyeznem, hogy a

negyvenes évek közepén vagyunk, egy kis hevesi faluban, amint különben eddig sejtette az olvasó, hogy nem a mai korban ülnek együtt a barátságos emberek. A mai korban se kúriák, se vacsorák, se megelégedett órák nincsenek.

A három derék férfiú egy darabig az imént lezajlott kuglipárti kimagaslóbb eseményeit beszélte meg. E megbeszélésnél a jegyző, aki jeles játékosnak tartotta magát, olykor hevesebb hangon kiáltott fel, de mindannyiszor nyomban elcsendesedett, amint a házigazda nyugodt, mély bariton-hangja megszólalt és pohár savanyúvizes borral öblítette le indulatát. Fájdalmasan gondolta magában, hogy őt az egész világ félreismeri, soha sem fogják tudomásul venni, hogy ő legjobb küglijátékos.

A kugli-vitának az vetett végérvényesen véget, hogy a falu felől megérkezett a cigánypostás vörös nadrágban és' hajadonfővel, amint általában a cigány-postások szokták, újságokat hozott és alázatosan meghúzódott a komondor mellett a konyha közelében.

— Mariska! — kiáltott a házigazda.

— Tessék, édesapám? — felelt egy csengő hang és az ebédlőből fehérkötényes, karcsú, ábrándos tekintetű leányka sietett ki. Szolgálatkészen állott meg egy asztal mellett és mig kezével titkon az alattomoskodó jegyző kezére ütött, nyugodt mosolylyal nézett édesapjára.

— Leánykám, itt vannak az újságok. Böngézd ki belőlük, ami érdekes, hogy vacsoránál elmondhasd nekünk, — szólt a földbirtokos.

— Igenis, édesapám, — felelt a leányka és elsietett a hírlapokkal.

A tiszteletes bánatos, temetési hangon jegyezte meg:

— Szegény hazánk! Vájjon romlásba, vagy Kánaán földjére vezetik-e országlárjaink nemzetünket?

A jegyző kötelességszerűleg bólintott.

— Pozsonyon van az ország szeme.

— Ugyan hagyjuk már a politikát, barátaim, — kiáltott fel hevesen a házigazda. — Minket, egyszerű embereket nem érdekel az, amiben a nagyok feje fő. Kenyér lesz mindig Magyarországon és a nép boldog és megelégedett lesz. Tekintsünk inkább más mezőkre. A művészet és irodalom mezejére, amely tájak kedvesek minden szívnek. Leánykám előfizetője a Honderűnek, a minapiban a nevét is kinyomatta a szerkesztő a zöld borítékra. Tőle hallom, hogy igen jeles költői vannak jelenleg a hazának, akik méltó utódai a mi fiatal korunk poétáinak, Vitéznek és Bercsényinek.

A jegyző megsodorta keskeny, kunkorgós bajuszát:

— Bizonyos Petőfi Sándor a legjelesebb, urambátyám, magam is olvasom a költeményeit és nagy elismeréssel adózom neki.

— Petőfi? — mormogta a tiszteletes. — Mintha hallottam volna ezt a nevet. Talán nőm, vagy hűgaim említették. Költő volna?

— Még pedig a javából! — szólt most Mariska

az ablakon keresztül. — Éppen most olvasom néhány költeményét a Hölgyfutárban. A szerkesztő a csillag alatt megjegyzi, hogy az ifjú költőnek e sikerült közleményeit örömmel nyomtatja le. Én azt mondom, hogy félisten e költő s életem egyetlen vágya volna őt szemtől-szembe láthatni, megcsodálni . . .

A nap már lenyugodott és a házkörüli öreg akácok sűrű árnyékot vetettek. A homályban nem is lehetett nyomban észrevenni, hogy valaki áll a tornáczon kívül és hallgatja a beszélgetést. Most előlépett. Rátfalvi volt, a jegyzősegéd, fiatal princzipálisnak még fiatalabb segédje. A bajusztalan arcú, nyurga ifjú most megszólalt:

— Mariska nagysámnak a kívánsága már is teljesedett. Petőfit látni fogja, akár holnap . . .

— Hogyan? — kiáltott fel Mariska és elpirosodott. — Rátfalvi úr, ön gonosz játékot űz kedves költőmmel.

— Én mondom, látandja, nagysám, — mondta a jegyzősegéd olyan erőltetett mély hangon, amilyen mély hangon a nagyon fiatal emberek szoktak beszélni azokkal a nőekkel, akiknek tetszeni akarnak. — Petőfi itt van!

— Petőfi itt van? — kiáltották csaknem egyértelműleg a férfitársaság tagjai, még a házigazda is, aki e nevet sohasem hallotta, csupán annyit tudott róla, hogy viselője költő.

— Itt van! — ismételte a fiatal ember megzavarodva a hirtelen támadt érdeklődéstől. (Ő azért

jött az úri házhoz, hogy érdeklődést keltsen az ifjú költő iránt és esetleg vendégnek meghívassa, mert maga is szegény, kálomista diágyerek volt.)

— Petőfi az este megjött. Iskolatársam volt Pápán és több levelet váltottunk. Kopogtatott kis szobám ablakán és én szívemre öleltem. Jelenleg piheni utazása fáradalmait az ócska kanapén, én pedig azért jöttem, hogy elkérjem a tekintetes jegyző úrtól a pinczekulcsot. . . Hogy vendégem egy pohár borral megkínálhassam.

Mariska szívére szorította a kezét és visszafojtott lélekzettel hallgatta a jegyzősegéd szavait.

— Petőfi itt van, — rebegete.

A házigazda harsogó hangon kiáltotta:

— Még egy terítéket az asztalt a, leány! Te pedig, öcsém, vedd lábad nyakad közé és fuss azon nevezetes úrért. Az én vendégem lészen máma. Hadd lássa, hogy nem vezett még ki az igazi magyar uri erkölcs. Remélem urak, azt megengeditek, hogy házamnál azt megtapasztalhassa.

A jegyző és a tiszteletes áradozva éltették a házigazdát.

Ezenközben a konyhában is elterjedt a hír, hogy új, idegen vendég érkezik a házhoz. A tekintetes asszony, — jó külsejű, derék asszony, — ki-pirosodott arcczal sietett elő a konyhából. Fehér köténytét felgyűrte és lisztes kezét szemérmesen elrejtette:

— János, — kiáltotta szemrehányó hangon, — te nem is mondod nekem, hogy kedves vendégünk lesz vacsorára. Hány csirkét, kacsát ölünk még ama nevezetes költő tiszteletére?

— Legyen minden bőven, — intézkedett komolyan a házigazda. — Magam a pinczébe megyek s megnyitom az ó-bakar hordót. Legyen ünnep a mai nap.

Szólt és kulcsait csörgetve fontosán, eldöcögött a pincze irányába.

És a költő megjelent.

Sápadt arcú, bozontos hajú, fáradt deák lépett be a házba. A csizmája enni kért s ruhája szabót kívánt; kezében vándorbot, kalapjánál mezei virág . . . Csak a szeme, két szilaj fekete szeme lobogott kevély göggel, mint valami koldus-királyfié.

A házigazda megölelte:

— Szervusz, humillimus, — köszöntötte falusi latinsággal.

A tiszteletes komolyan nyújtotta a kezét.

— Hallottuk a jeles poémákat, úröcsém!

— Petőfi, ön az? mormogta megrettent csodálkozással a jegyző. (Valahogyan másképpen élt az álmaiban a költő. Legalább is sárga macskanadrágot kellett volna viselnie.)

A tekintetes asszony kipirosodva, boldog mosolylyal futott be a konyhából. Jól megszorította a költő kezét és anyáskodó jósággal simogatta meg a sápadt, beesett arcot.

— Fiam, most már itt marad egy darabig

nálunk. Majd egy kicsit kihizlaljuk, úgy szép az ember, ha kövér.

Mariska megbűvölve, némán állott a sarokban. A tekintetét nem tudta levenni a költőről, megigézve, megbűvölve állott ott, mintha egy menybeii angyal állana előtte a kopott csizmákban, tavaszamult Kazinczyban.

Ő így, ilyennek képzelte álmaiban a költőt.

III.

A negyvenes évek.

Hatvan-hetven esztendő előtt másforma volt a felső Tisza képe, mint manapság. Ott, ahol ma a vasúti kocsi ablakából dúsan termő földeket, vidám tanyaházakat és fehér falvakat látunk, nyoma sem volt mindennek. Ezer meg ezer esztendős nádas borította a föld felületét, valóságos ősreneteg, a mely kicsinyben olyan volt, amilyen a délamerikai járhatatlan őserdő. Azaz hogy valójában is olyan volt, mert aki egyszer a nádvilágban eltévedt, az csak csuda által menekült meg, mint az őserdő bódorgó utazója. Az ősnádasnak is meg voltak a maga indián lakosai, akik a végtelen földterületen könnyű szerrel eligazodtak. A Tisza, amely akkoriban még áradáskor a Hortobágy homokját öntözte, tíz-tízennygy ágra szakadva bolyongott a nádasok

között. A megyei határok, amelyeket a térképek akkor is, ma is megjelöltek, csupán a papiroson voltak meg. A nádasnak nem volt határa, a nádásnak nem volt vármegyéje. Három-négy vármegye mondhatta a magáénak a parancsolási jogot az ezeresztendő nádasban, voltaképpen pedig egyik se parancsolt többé ottan, ahol a nádvilág kezdődött. De hát így volt az századok óta, pedig egy-némeiyyik régi királynak ugyancsak sok gondot okozott az a mindenféle veszedelmes népesség, amely itt búvóhelyre talált. A pogány magyarok oltárai és temetői helyén rabló besenyők zavarták az országrész közbiztonságát a nádas környékén. A királyok rájuk mentek hadaikkal, de a véres ütközetek nem javítottak semmit a közállapoton. A nádas, amelynek terjedelme hozzávetőlegesen csaknem egy tizedrészét tette az ország területének, kisebb és kisebb lett mindig, de végképpen csak akkor tűnt el a föld színéről, amikor a mérnökök megkezdték a Tisza-szabályozást. A Tiszát töltésekkel a medrébe vezették, a vadvizeket lecsapolták és rövid idő alatt eltűnt az az egész különös világ Magyarország térképéről, amely világa bujdosóké, menekülőké és elesettké volt. Az ősmagyar oltárokon még miséztek Calvin üldözött papjai és a besenyő vitézek tanyáin bujdosó kuruczok melegedtek a tűz lángjánál. Ez volt az Alföld Bakonyja, amely menedékül szolgált mindazoknak, akik valamely okból száműzték magukat a világból. Száraz télben a körülfekvő vármegyék négy-öt

helyen felgyújtották a nádast, de bizony annak kevés haszna volt. A nád tavasszal újra kinőtt és buzogány testével ismét csak elrejtette azokat, akik nála kerestek oltalmat.

A századok folyamán bizonyos rend és törvény lett szokásos azon emberek között, akik a nádast lakták. Néha olyan szigorú törvények uralkodtak a nádasban (amely törvények őrei egyes nagyhatalomra jutott nádlakók voltak), hogy a törvények szigorúságukkal felülmúlták a külvilág törvényeit. Ismét aztán enyhültek a törvények, meglazultak az erkölcsök és az istenfélő nádaslakók helyét futóbetyárok, zsiványok csordái váltották fel. Egyes haramia-vezérek uralkodtak a nádasban és a hazaszeretet bujdosóinak, a vallás száműzötteinek, vagy a magányosság remetéinek nyomuk ilyenkor elveszett. A vármegyék ekkor dörögtek gyűléseiken és a nádas kipusztításán tanácskoztak. De a rablók világát mindig felváltotta egy békébb világ, mintha a világrend a nádasban is a divathoz, vagy a természet változataihoz igazodnék. A nádas tavasszal kivirágzott, télen halotti szemfedőt borított magára: a rablók helyét szentéletű remeték, kócsagvérű családokozottak és a nesztelenséget szerető, csíkkal együttérző emberek foglalták el. A vármegyék elhallgattak és a csendbiztosság közegei nyugodtan iddógáltak a határársárdában.

Az alföldi Bakony az akkori telekjegyzőkönyv szerint a környékbeli földesurak birtokaihoz tar-

tozott. Aki mennyit akart, annyit hasított ki magának a haszontalan földterületből. Hiszen az mindegy volt, hogy kié a föld a telekjegyzőkönyv kimutatása szerint. A valóságban a föld a vadmadaraké és a vadon élő bujdosóké volt. Póruhárt volna az a földesúr, aki a tulajdonjogát a nádasban érvényesíteni akarván, csak a neki tetsző embereknek, a magukat Írással igazolni tudóknak engedi meg a letelepülést. De hát egyelőre erről nem volt szó és a virágos nádasban, amely enyhén lengett a tavaszi szélben, mint valami mesebeli reneteg, nyugodtan költöztetett a vadmadár és bujdoshatott az ember.

A negyvenes években bizonyos változás történt a nádasvilág addigi rendjében. Egy tavaszon kőművesek jelentek meg a Kócsag-szigetnek nevezett nádas-részen és restaurálni kezdtek egy ott levő, félig összeomlott kolostort. A romoknak akkoriban egy százesztendőz vén zsvány, fiatalságában Virág Marczy néven elhíresült lóköttő volt a lakója. A nyugalomba vonult betyár napokig keringett a Kócsag-sziget körül, mint a fészkeről felriasztott vadrucza, amíg vissza mert térni a téglarakások közé. A grófi tisztartó, aki az építésre felügyelt, így szólott az öreg emberhez:

— Ezentúl a gróf úr fog itt lakni. Kendnek, Virág, a faluban jelölt szállást és ellátást.

Az elvadult ember ijedten tiltakozott a falusi szállás ellen és nyomtalanul eltűnt a szigetről, a kócsagokkal és gémeikkel együtt utazván új, csöndes tájak felé-

A nádasban és környékén pedig hire futott a csodálatos építkezésnek. Az emberek hümmögtek, a fejüket csóválták.

— A Sirály-családban emberemlékezet óta mindig volt egy bolond. Most, úgy látszik, a fiatal gróf járja a bolondját. Sorsát ő sem kerüli el. A családi örökség kitört rajta.

Ez volt az emberek véleménye, mind amellet az építkezés gyorsan haladt. Mire az őszi ködök leereszkedtek a tájra, a Kócsag-szigeten újra föl-épült barátkolostorban benne lakott Sirály Edmund gróf, teméntelen földeknek ura a Tiszától a Szamosig. S a nép, amely megszokta, hogy a nádasban csak szegény földönfutók, hazátlan bujdosók üssék fel a sátorfájukat, Edmund grótot, kastélyok és puszták tulajdonosát csakhamar czimmal ruházta fel. A nép elnevezte a milliomos urat: *Nád-királynak*. S rövid idő múlva mintha elfelejtették volna Sirály gróf nevét. Nem is igen adott alkalmat arra, hogy emlegessék, de ha néha szóba került a „nád-király”, az emberek vállat vontak:

— Nagy urak szeszélyein nem lehet eligazodni.

Nádvágó parasztok, akik a Kócsag-szigetet megközelítették, azt beszéltek, hogy a nád-király puskalövésekkel riasztgatta el az alkalmatlankodókat. Az egykori zárda kéményéből füst kanyargott és a levente-külsejű fiatal gróf esztendőket öregedett a magányban. Haja vállára omlott és szakálla bozontosán fődte be arcját. Lehajtott fővel jár a szigeten, csak akkor emeli föl elvadult tekintetét,

ha emberek közelednek. Sirály Edmund gróf, Pest és Bécs aranyifjúságának egyik vezére, a kifogástalan lovag, a nők kényeztetett barátja és a divat-uracsok ideálja szőracsuhával testén, mogorván bámult bele az őszi nádasba. A védegyleti bálon nem ad többé száz forintot a jótékony-célú csókokért, a Redoutban nem ő nyitja meg a kotilliont. Vadgalambszínű pantallója és baraczkvirágszínű frakkja lomtárba került. Az ábrándos pesti polgárlányok vájjon álmodnak-e még a magas tillbury-vel, amelyen Edmund gróf merészen hajtott orosz paripát? Augusztiner, a híres budai kertész vájjon kinek a megrendeléséből készíti most azokat a nevezetes csokrokat, a melyek néha az egész főváros érdeklődését felköltötték, ha valamely még ismeretlen kis tánczosnő, vagy kevésbé ismert idegen hölgy részére vitettek végig az egész városon? Az öreg és tiszteletreméltó De Canza, a jeles czukrász talán már el is fejejtette a torták felépítését dómok és bazilikák mintájára, valamint a többi, válogatott édességek készítését, amióta a gáláns lion elhagyta a fővárost. A hajóállomásnál ki várja most a Bécsből vagy még messzibbről érkező külföldi művésznőket, tánczosnőket? Dobler Fanny, a Práter csalóánya hódoló nélkül marad, midőn pesti területre teszi a lábát. A műpártoló fiatal főúr nem bír ki többé az egész színházat, hogy egy-egy kedvencében csupán egymaga gyönyörködjön. Biasini úr gyorskocsija vidéki utasaival nyugodtan megérkezhetik a Két

pisztoly elé. Senki sem szövetkezett pesti kalefaktorokkal a jó vidékiek megtréfálására, bolonddátetésére, kigunyolására. A bika-hecczeknek ki a főmecenása? Ki szokta valamely kolosszális ötlettel nevetségessé tenni a gellérthegyi búcsút? Tavaly egy csapat néger férfit és nőt öltöztetett európai ruházatba és úgy sétáltatta meg őket a búcsún. Harmadéve ő ült a léghajó kosarában, amely kötéllel a földhöz erősítve lebegett a búcsú felett. De viszont Edmund gróf a helyén volt akkor is, amidőn Rivoli márki legyalázta a magyarokat a Török Császár-kávéházban és ezért vívótőre elé állította az olaszt. Tőrével ellenfele karját döfte keresztül, de aznap este a színház proscéniumpáholyában csaknem hangosan zokogott millefleurs-zsebkendője mögött, amidőn Juna asszony, a híres bécsi színésznő a Haramiákban játszott. Az ismeretes Hon érzelmessége lassan átragadt a közönségre és Juna asszony legszebb diadalát szerezte. A főúri szalonokban, valamint az elegáns delnők estélyein ki szavalja legérzelmesebben Béranger és Byron költeményeit? És ki az indítványozója ez ünnepélyeken a szokásos gyűjtéseknek, amelyeknek árából egy-egy magyar költő műveit adják ki? Sőt némelyek még azzal is gyanúsítják a szeretetreméltó Edmundot, hogy titokban ismeretséget tart a pesti költőkkel és írókkal, sőt Lancelot név alatt néhány költeményt írt P. Horváth Lázár lapjába, a Honderúbe. Erről azonban a szalonokban nem szól Lancelot, bár szégyenkeznie nem

kellett volna miatta. Az előkelő ifjúság körében divat volt akkor a versírás; némelyik egész kötetre valót összeírt; az emlékkönyvek, sőt a titkos Naplók hemzsegték a versektől. Nyílt titok volt azonban az előkelő világban, hogy mindezen verseket Petrissevich Horváth Lázár írja. Egyáltalában ő ír minden verset a világon. A mi Lancelotunkban volt annyi jóízlés és tapintat, hogy nem akarta letépni a kis púpos emberke babérait és Lancelot még azért sem haragudott, ha e groteszk divat-báb a Lancelot verseit is magáénak mondotta. Bizonyos Puki, aki a költészet meredélyén még csupán a szépirodalmi lapok talányok és rejtvények nevű faunájáig kapaszkodott fel, de már Vachott Imre is közölte talányait, váltig hangoztatta a Két pisztoly-ban, az el nem ismert zsenik és poéta-noviciusok asztalánál, hogy Sirály Edmund gróf külön verseket írna, ha akarna, mint az egész magyar poéta-koszorú, sőt P. Horváthot gyakran segíti ki rímekkel és költői képekkel. De Puki szava nem hatott el a Kávéforrás-ig és a Komló-ig, az irodalmi jelesek gyűlhelyéig. Azonkívül Pukit azzal is gyanúsították, hogy Edmund gróf régi kalapjait és ócska cipőit viseli, s így állításait nem lehetett komolyan venni.

Mindezek egybevetésével nem lehet azon csodálkozni, hogy Edmund gróf váratlan és rejtélyes eltűnése sok szóbeszédre adott alkalmat a divat, irodalom és a művészet világában. Sokáig senki sem tudott bizonyosat a jeles fiatalemberről, csupán

télen kezdték rebesgetni a nád-királyságot, amidőn a nádasok környékéről néhány földesuraság Pestre utazott és a Két pisztoly-ban szórakozni kezdett. A társaságban szomorúan gondoltak Edmund grófra és az a bizonyos Puki nem átallotta azt hangoztatni, hogy P. Horváthnak, a púpos intrikusnak része van abban, hogy Edmund gróf megutálta a világot és az embereket. Némelyek szerelmi csel-szövényt sejtettek, mások gonoszságukban azt mondogatták, hogy a fiatal gavallér ily módon akarja magát érdekessé tenni delnök előtt, kiknek kegyére vágyik. Adósságok vagy egyéb elintézetlen ügyek nem maradtak Edmund gróf után, sőt olyan nagy ellenségei sem voltak, akik el ne tudták volna felejteni. Puki urnák is több elfoglaltsága volt, mint rendesen. A talányokon és rejtvényeken kívül ugyanis tekézéssel is foglalkozott a jó úr, amely mesterségét rendesen hajnalig űzte a Két pisztoly-ban.

S így mi sem állott útjában annak, hogy Edmund grófot rövidesen elfelejtsék. A híres pesti fodrász, moszjő Privardier az addigi divatos á la Sirály frizurát új név alatt hozta forgalomba a farsangon és egy fiatal dúsgazdag lengyel herczeg pazarlásával eddig soha el nem ért fényre és pompára emelte a Redout-bálokat.

A nád-király akár soha többé vissza sem tért legyen a fővárosba. Helyét csakhamar betöltötték mások.

IV.

A rejtvények nagymestere.

Puki Pál urat, a pesti divatlapok ismert rejtvény-szerkesztőjét, egy reggelen, alighogy kipihenni kezdé éjszakai fáradalmait rendes szállásán, a Hét bagolyban, kopogtatás zavarta fel álmából. Puki úr, miután óvatos emberhez méltóan, a kulcslyukon át meggyőződést szerzett arról, hogy a kopogtató sem a lakbér hátralékot követelő házmesterek, sem a pénzkölcsönző saddaceusok fajtájához nem tartozik, hanem a női nem képviselője: fekete főkötős, vikleres öregasszonyság, — ajtót nyitott.

Az öreg hölgy fűrgén a szobába lépett és gyors pillantással körülnézett. A Hét bagoly hónapos szobái nem tartoztak azon látványosságok közzé, amelyek soká lebilincselhetik a szemlélőt; mind a mellett az öreg hölgy alaposan szemügyre vette Puki úr lakát.

— Mivel szolgálhatok? — kérdezte az mogorván és összebbfogta télikabátját, amelyet magára kapott.

Az öreg nő pesti német dialektusban felelt:

A városban azt beszélik, hogy téns úr jó barátja lett volna Sirály Edmund gróf úrnak?

Puki úr helyreigazította az öreg hölgyet:

— Én nem vagyok téns úr. Én Puki úr vagyok. Az egész ország „Puki úr”-ra. Maga úgylátszik, nem olvas lapokat. Ami az Edmunddal való barátságomat illeti, annak látható jele ott a szögön,

az a nanking-nadrág, a sarokban pedig az a lehetetlen formájú fehér kalap a kék selyemszalaggal, amelyet a gróf csupán egyszer vett fel. Én még annyiszor sem.

— Nagyon helyes, Puki úr, — bólongatott az öreg nő, — egyszer mi is hallottuk Edmund

gróftól, hogy az ő Puki úr barátja tűzbe-vízbe menne érte. Puki úr a leghűségesebb szív Pest-Budán, csupán rossz társaságba jár. Határozottan van tehetsége a költészethez, de belehabarodott a talányokba . . .

Puki úr, a Két pisztoly és ezen a réven a Pestet járó ország korhely-czimborája, a kávéházak hőse és a jurista hecczek amaz alakja, aki a legtöbb verést adta és kapta az iparoslegényekkel folytatott háborúban, Puki úr ennyi dicséretet még sohasem hallott egyszerre. Gömbölyű fejét, amelyen a rövidre nyírt haját már itt-ott kikezdte az idő, büszkén emelte fel és nagy, naivságot és bizonyos kutyahűséget kifejező szemeit színésziessé megindultsággal szegezte az öreg hölgyre.

— Valóban én vagyok az a Puki úr. Tizenhárompróbás becsületszavamra, én vagyok... Ám felvetem a kérdést, ki maga? Akinek beszédmódora, ruhájával ellentétben, úri nőre, sőt előkelő származásúra vall. A talányok mestere vagyok, de kegyed, tizenhárompróbás becsületszavamra, eddig megfejthetetlen előttem.

Puki úr, midőn e kis szónoklatot kivágta, izmos vállával olyan mozdulatot tett, amelyet úgy is lehetett értelmezni, hogy a látogató foglaljon helyet. Az öreg hölgy rátelepedett az egyetlen székre és nyomban kis illatszeres üvegecskét vett elő, amelyet szagolgatott.

— Nincs itt valahol a szomszédban pálinkafőző? — kérdezte nagyot fújva.

Puki úr nevetett.

— Van. A Duna-utczában. De e szobában nem dunautczai pálinkafőző szaga érezhető. Hamisítatlan Két pisztoly-szag ez. Akik a Két pisztolyban gyakran megfordulnak, lassan mind ilyen szagúak lesznek. A sírásónak koporsószata van. Azért kerül az egyébként jóra való helyet a gögös költőknek azon része, amely mindig meghívást remél valamely grófnő szalonjába. Hja, a Két pisztoly! Oda csak a magamforma szegény talánymegfejtők járnak.

Az öreg hölgy szórakozottan hallgatta Puki úr fejtegetését és odavetőleg kérdezte:

— Arról az ócska, sárga fogadóról beszél, Puki úr, amelyet az országúton kocsizva, néha látni szoktunk?

— Valóban, a Pisztooly az Országúton van és...

— Mondja, kedves Puki úr, volt ön már valaha szerelmes? — kottyant közbe az öreg hölgy, aztán mintha megbánta volna kifejezését, sietve így folytatta:

— Szerelmes? Csúnyán fejeztem ki magam. Fidonc, Marié tant, hogyan feledkezhetél meg ennyire magadról? A szerelemnek a mai világban általában valami prózai, utálatos jelentőséget tulajdonítanak. Az emberek bizonyos illetlen gondolatokkal vannak a szerelemtől. Az én időmben (nem is olyan régen, Puki úr, mint hiszi, mert csak öltözetem öregít) ez másképpen volt. A szerelem a léleknek volt az eszménye, amelyhez a testi

érzésnek semmi köze nem volt. Egykor jól beszéltem magyarul és kedves olvasmányom a „Fanny hagyományai” volt. Nos, „Fanny hagyományai-ban talál ön, kedves Puki úr, olyan kitételeket, amilyenek a mai írók munkáiban előfordulnak?

Puki úr összeránczolta a homlokát és fontoskodva mondta:

— Mindennek az a nyomorult P. Horváth az oka . . .

— Nem ismerem az említett urat

— Lehetetlen! — kiáltott fel szenvedélyesen Puki úr. — Azt a púpos piperkőczöt ne ismerné, aki mindig a szalon-dámák kegyét keresi és boldog, ha egy gróf nevét kiejtheti a száján? . . . Tehát ő mindennek az oka. Újabban már talányaimmal sincs megelégedve, mert néhány népdal bevezető sorát adtam fel rejtvénynek. Csúfolódva kérdezte tőlem, hogy talán juhászbojtároknak szerkeszti-e ő a lapját? De mi írók nem hagyjuk magunkat. A népé a jövő. Habár — mormogta elcsendesedve, — magam sem tudom, hogyan? Tizenhárompróbás becsületszavamra, a nép nem ismeri a betűket.

Az öreg hölgy figyelmesen hallgatta Puki úr tüzes előadását, bár látszólag azt nem igen értette meg. Az illatszeres üveget szagolgatta, míg Puki úr széles vállával és görbe lábaival két hosszú lépést engedett meg magának a lakosztályban.

— Puki úr, ön nagyon heves ember! — mondta az öreg hölgy. — Puki úr, önnek nem szabad

ennyire hevesnek lennie, ha lovagi szolgálatot akar tenni egy előkelő hölgynek . . .

Puki úr gömbölyű szemét az öreg hölgyre gurította:

— Csak az irodalomban vagyok heves, — mentegetőzött. — Az embert nem akarják elismerni ... De hagyjuk ezt. Mit kíván tőlem az az előkelő hölgy?

— Előkelő hölgyet mondtam? — ijedezett az öreg asszonyság. Oh, Marié tant, ismét eljárt a szád ! Pedig úgy-e hányszor rádparancsoltak, hogy a világért el ne áruld, kinek a bizalmával keresed fel a kedves Puki urat. De az ilyen fecsegő kakadunak hiába tiltunk meg bármit. Te ostoba, Marié tant! — sipogta az öreg hölgy és az egyik kezével a másikat megveregette, emígy megbüntetvén önmagát.

Puki úr helyén valónak tartá, hogy ismételten lovagi szavát adja, hogy ő hallgat, mint a sír.

— Nos tehát, — kiáltott fel az öreg hölgy és könnyek szöktek a szemébe, — arról van szó, hogy valaki nagyon érdeklődik Edmund gróf után . . .

— Egy előkelő hölgy?

Az öreg asszonyság szemrehányó pillantást vetett Puki úrra:

— Kérem, ne éljen vissza egy szegény, de nemes hölgy bizalmával. . .

(Puki úr részéről többszörös becsületszavak.)

— Igen, — folytatta elmerengve az öreg asszony, — hallottuk, hogy Edmund gróf senkit sem

enged magához arra a nádas szigetre, ahová remete életet élni vonult. Sőt fegyverrel védelmezi magányát, hogy eleget tehessen fogadalmának... Nos, mi szeretnénk őt feloldani a fogadalom alól. Megakarjuk kérni, hogy hagyja ott a puszta szigetet, térjen vissza az emberek közzé ... Ért engem, kedves Puki úr?

Puki úr nagy fejét úgy megrázta, hogy az szinte lerepülni látszott törzséről.

— A talányok mestere vagyok ugyan, de ezt nem értem.

Az öreg asszonyság szinte sírva kiáltott fel:

— Pedig meg kell engem értenie ... Én csak egy szegény, de nemes származású rokon vagyok a háznál. Én vagyok a Marié tant! Jobb ruháim is vannak, mint amilyent lát. Ezt csak álöltözetnek vettem magamra . . . S ezért többet nem mondhatok. Ha százszor kérdez, akkor is csak azt mondhatom, hogy én nem tudok semmit . . .

Miután ezt elmondta, nagy zokogásra fakadt az öreg asszonyság.

— Óh, milyen bánat! Milyen nagy szerencsétlenség ! — zokogta. — De én mindig mondtam, hogy Edmund gróf nem tartozik azon férfiak közzé, akikkel tréfálni lehet. Én megmondtam.

Puki úr hümmögve mérte meg két lépéssel a lakhely területét, majd még hevesebben rázta meg a fejét, mint előbb. Szinte azt lehetett hinni, hogy a hatalmas fej kirepül a szobából, de még a Hét bagolyból is.

— Nem értem, — kiáltotta. — Tizenhárom próbás becsületszavamra, nem értem . . . Azaz, hogy érték annyit, hogy valaki szerelmes Edmund grófba, aki feloldozza a fogadalom alól . . .

— Fel, fel! — kiáltotta könnyeit törölgetve az öreg hölgy.

— Csakhogy Edmund gróf visszatérjen.

— Hogy visszatérjen !

— De mit tehetek én erre nézve? A remeteszigeten nincsenek sem ócska czipők, sem ki-mustrált kalapok, amelyekért a grófot felkereshetném. Ha a társaságomra szüksége volna, módját találná, hogy velem ezt tudassa. Czimem mindig a Hét bagoly, ha olyankor nem is lakom itt — pusztán változatosságból — a házmester átveszi leveleim, mert holmimért mindig vissza szoktam jönni.

Az öreg hölgy felsóhajtott:

— Ezt mind tudjuk. Informálódtunk, kedves Puki úr, mielőtt idejöttem. Nem mindenkire lehe titkokat bízni.

Puki úr heveskedett:

— Eddig semmiféle titkot nem bíztak rám. Pedig én tudtam, hogy Edmund grófba sokan voltak szerelmesek a főúri és polgári világból. Ha már a nyakamba veszem télnék évadján az országot és nekiindulok egy pusztaszigetet felkeresni, kiteszem magam a farkasoknak, rablóknak és a haragos Edmund gróf golyójának, nem beszélve arról, hogy meghűlhetek az úton, — tudni

akarom, hogy kiért ez áldozat, érdemesért vagy érdemetlenülért?

Az öreg hölgy válasz helyett a kendője csücskéből néhány nagyobb bankjegyet sodort ki, amelyet szótlanul az asztalra helyezett.

— Hogy? — kiáltott fel Puki úr, — becsületesemre, hogy? . . . De nevet kérek. Neveket, neveket . . .

— Csak egy név van, — felelt teljesen le-sujtottan az öreg hölgy. — Én Marié tant vagyok.

— Marié tant szerelmes Edmund grófba?

Az öreg hölgy elpirult:

— Puki úr, szégyelje magát. . . Nem vagyok ugyan olyan koros, mint ebben az álöltözetben látszom, de mégis vissza kell utasítanom gyanúsítását. Edmund grófba más szerelmes.

— Ki az? — kiáltotta harsány hangon Puki úr. — Istenemre, ki az?

Az öreg hölgy egy darabig csóválta a fejét, aztán fejcsóválás közben halkán mondta:

— Az unokahúgom, — az unokahúgom. Mayer Valéria . . .

— Vadrózsa — Mayer? — kiáltott fel Puki úr, mint akinek hirtelen világosság támad agyában.

Az öreg asszony fejét ingatta és mind szomorúbban felelt:

— Az. Vagy más néven: Nepomok Mayer . . . Csak annyit kér öntől, hogy fáradjon el Edmund gróf tartózkodási helyére és közölje vele, hogy azon bizonyos fogadalom alól feloldoztatik.

— Elmegyek ... A vadrózsa, Mayer kisasszony kedvéért mindent megteszek. Még ma tisztelgek önagyságánál. Addig is megmondhatja neki, kedves Marié tant — akit az Isten sokáig éltesse! — hogy Puki Pálban még nem csalódott senki. Ezen a földtekén senki! — fejezte be pohárköszöntő modorban előadását Puki úr, a nagy pohárköszöntő, aki ez időtájt már felköszöntött az országban mindenkit, csak éppen még Marié néni nem. Ezen is gyorsan túlesve, búcsút vett az öregasszonyságtól, aki még hosszadalmasan akart egyet és mást elmondani. De Puki úr oly szenvedélyesen rázta meg a fejét, hogy azért lehetett aggódni, hogy ez a fej, ha netán elrepül, még az országúti vámon is túlmegy. Marié tant tehát beleegyezett, hogy kitudszkoltassék a Két pisztoly-szagú szobából, ahonnan csakhamar hallhatóvá lett Puki úr vidám füttyörészése, sőt ugrándo-zása, amelylyel a hideg téli reggelen befűtött megdermedt tagjainak. A Hét bagoly szinte rengeni látszott a hatalmas ugrásoktól és a házmester, egy félelmetes tót férfi vész-tjóslóan megjelent odúja előtt. De mikor észrevette, hogy a hangok Puki úr lakása felől jönnek, dörögve visszavonult.

* * *

Puki úr megélesítette a borotvát és különböző harczi kiáltások közepette nekifogott a borotválkozásnak. Soha ilyen kegyetlenül nem szőrtelenítette meg arcát, bár borotválkozás és mosakodás köz-

ben rendszeren P. Horváth Lázárra szokott gondolni és a szappant homokká morzsolja hatalmas ténye rében. Ezen a napon még több ugrádozást és értelmetlen kiáltozást vitt véghez, mint más téli napokon, midőn farkas vermében öltözködni szokott. A jelenlévő bankjegyeken kívül más, nagyszerű kilátások tükröződnek a jövő elhomályosult tükrében. Mayer akkor is, mint mindig volt szép számmal Pesten, akiket a nép jelzőket csinálkozó kedve hol díszes, hol dísztelen melléknevekkel ruházott fel, hogy egymástól megkülönböztethesse őket. A sok Mayer között egyik legnevezetesebb példány a Nepomuk-Mayer volt, akinek megszámlálhatatlan pesti és bécsi bérházát a nepomuki szent János szobra védőszentként díszítette. Midőn az öreg Mayer elhalálozott, örököse, egyetlen leánya, még egy melléknevet vivott ki neve mellé, a „vadrózsa” jelzőt, amely jelző azonban még csak szűk körben volt ismerős. A Csigában, Komlóban és Kávéforrásban, ahol az írók megfordultak, ezidőben a „Vadrózsa-Mayer” név igen ösmerősen hangzott és mindenki nyomban tudta, hogy Vadrózsa-Mayer senki sem más, mint Mayer Valéria, a dúsgazdag Nepomuk-Mayer örököse. A *Vadrózsa* névnek pedig az a különös története van, hogy Mayer Valéria Vadrózsa név alatt több költeményt írt a hazai közlönyökbe, sőt egy füzetben ki is adta összegyűjtött munkáit. A füzet minden hivalkodás nélküli egyszerű köntösben látott napvilágot és még a félelmetes szigorúságú Bajza József is elismert

felőle annyit, hogy költői lélek a szerzője. Nohát, ha a rettenetes Bajza ennyit írt a Vadrózsáról, a kevésbé spártai jellemű kritikusok meg éppen-séggel el voltak ragadtatva a füzetkétől. „P. H. L.” ezt írta kritikája végén a Honderűbe: „Hol a költő, vagy talán költőnő, aki e magasztos zehgeményeknek hangot adott lantja húrjain? Hol van ő? Hadd ölelje keblére a magyar Olymp!” De hát mindenki tudta, hogy a három betű mögött P. Horváth rejtőzik, aki minden költőt elismer, ha divatos ruházata van. A költőnő mellözvén a felhívást, nem sietett a magyar Olymp keblére, de néhány író, az öregek közül meghívott szüretre budai szállójébe. (P. H. L. nagy gaudiumra nem volt a meghívottak között.) A szüretről jövő öregek titokzatos arczot vágtak és a fiatal-ság hiába ostromolta a hallgatagságukat. Végre az öreg B. F., a népies románczok írója egy este a Csigában nem bírván ellentállani a kérdezősködőknek, így szólt:

— Takaros fehérszemély. Semmi kifogásom nem volna ellene, csak az, hogy oly horribilisan gazdag.

Az öreg Vörösmarty, aki az asztalfőn ült, szelíd szóval csillapította a hányiveti népirót.

— Hisz ő, szegény, nem tehet róla!

A kiszivárgó hírek még rejtélyesebb színben tüntették fel Vadrózsa-Mayert. Elzárkózva él apjától örökölt házában és legszívesebben a budai hegyek között sétál. Titokban, főtisztelendő Bresel-mayer plébános úr útján igen sokat ad a szegé-

nyeknek. És még alig töltötte be huszonnegyedik életévét. Az ismeretlen hölgyről az írók mindenféle eszményképeket alkottak maguknak és P. Horváth gyakran hangoztatta, hogy Vadrózsa az első nő, aki szívét komolyabban megérintette. Hisz igaz, igaz, némi jogosultsága volt az írók rajongásának—Mayer Valéria a versei révén mégis csak közelebb állott hozzájuk, mint a többi gazdagokhoz, akikkel még csak nem is érintkezett. Velük legalább lelkiekben közlekedett és Vachott Imre, mikor egy új Vadrózsa verset kapott, napokig hordozta a tárczájában a költeményt és ismerőseinek megmutogatta. Pedig Vachott Imréről senki sem mondhatta el, hogy keresi a hatalmasok, gazdagok barátságát.

Ott volt aztán a komoly irodalommal szemben a legfiatalabb gárda, a „forradalmárok”, akik heveségükben azt hangoztatták, hogy lehet Mayer Valériának kétszerannyi háza, mint amennyi van, azért ők mégsem ismerik el lelkükből való léleknek. Annyit sem ért a poézishez, mint a tyúk az abéczéhez. De hát a fiatalok mindig ilyenek voltak! Nem szerették a tekintélyeket az irodalomban.

Puki úr, — aki szívesen szegődött volna akár melyik párthoz is, ha talányai és rejtvényei révén helyet kaphatott volna az irodalmi táblánál, temperamentumánál fogva a legfiatalabb forradalmárokkal érzett együtt, mert azok még véglegesen nem konstatálták benne a tehetségtelenséget, mint az öregek, — a Két pisztolyban, hol a vidéki földes-

urak és ispánok előtt ugyancsak szerette eljátszani az író szerepét, gyakran nyilatkozott úgy, hogy Vadrózsa ért talán a barackklekvárhoz, de a poézishez nem; s most teljesen felindulva rohant végig az utczákon, hogy megjelenhessen a titokzatos Mayer kisasszony előtt. Pedig Puki úr lel-

kétől valójában nagyon messzire állott a haszonlesés; szegény rajongója volt ő az irodalomnak, minte korban sokan, aki életpályáját, a juristaságot hagyta oda a talányok és rejtvények kedvéért, hogy még közelebb legyen az irodalomhoz. Módos szülei levették róla kezüket, de Puki úr hősiezen tűrte évről-évre a nélkülözéseket, mert hiszen véleménye szerint az irodalomért szenvedett

és szenvedéseiért majdan elérndi a megérdemelt babért. Rajongó, szegény ábrándozó rajongó volt a Két pisztoly dárídóinak hőse, félelmetes verekedője a heczceknek és nagy mestere a talányoknak, míg

ereiben egy falusi ispán polgári nyugalmat szerető vérmérséklete rejtőzött. A rajongók kora lejárt. Ma már nem értjük meg őket. Ma csodálatosnak tetszene előttünk a hazáért való szenvedés is, hát még az olyan légies dolgokért való rajongás, mint költészet, művészet. Csak fuss jó Puki Pál kopott téli gúnyádban a költő szolgálatára és vágj neki az Alföld hősivatagjának az irodalom szent nevében, hogy visszahozzad Vadrózsának Lancelotot. Az igazi rajongókat, a rajongásukért elbukottakat rendszerint a névtelenség, ismeretlenség, elfelejtés jutalmazza. Ők ugyan nem látják előre bekövetkező sorsukat. De ha talán tudnák, hogy küzdelmeik, fáradalmaik csupán szájalomraméltónak vagy nevetéségesnek tűnik fel egy későbbi kor előtt, — akkor sem cselekednének másképen.

V.

Künn a pusztán.

Tombol a téli hóvihar az alföldi rónán.

Aki még nem látott havas fürgeteget az Alföldön, annak fogalma sem lehet a fêkevesztett elemeknek a rettentő, lelket megrázó, szívverést megállító hatalmasságáról. Az alföldi hózivatar bizonyos tekintetben a tengeri viharhoz hasonlít. Elsötétül déli időben a világ és a feketeségben csupán a hó világít vakító fehérséggel. A szélvihar millió hangot szólaltat meg s egyik hang szívetrázóbb a másiknál. A hószakadás szinte süvöltve rohan alá a fellegekből, amelyeket nem lehet látni.

Alföldi ember előtt ismeretes az a körülmény, hogy vannak egyes helyek a sík rónaságon, ahol nagyobb erőt tulajdonítanak a szélnek, mint más helyeken. Ha a pusztán csak szellő szánt végig,

a bevágásnál már jóra való szél dudál az utazó fülébe. Messze-messze innen van valahol a töltés-bevágás a rónaságon, de a szelét a bevágásról nevezik el, mintha annak valami köze volna a szélhez. Ha a pusztán vihar tombol, a bevágásnál a szél úgy zuhog, mintha a végítélet napja következne el a világra. Ilyen helyeken jelenik meg a hómenyasszony, az a felhőkig érő hóforgatag, amely rettenetes körtáncszal suhan végig a pusztán és megöl minden elevent, amely útjába kerül. Hó-hegyeket, hegységeket emel a sík pusztán, máshol a kopár, megfagyott földig kivájja a hóborította területet. Állat vagy ember nem menekülhet meg elevenen a hómenyasszony elől. Jobb lett volna annak nem születni, akit a téli fürgeteg a pusztán talál.

Tombol a hóvihar és országútnak régen hirehamva sincs a pusztaságon. A viharnek még csak az elején vagyunk és némi világosság szüremlik keresztül a lezuhanó hótömegén át. Itt-ott egy útszéli fa, félig betemetve azt, hirdeti, hogy erre vitt el az országút, amikor még volt.

A pusztaságon egyedül halad egy ember. Olyan egyedül van, mint talán sohasem volt és mert szomszédjai egykor tán a foldalait is lesznek, de itt ő az egyedüli élő lény, körülötte a halál országa.

A halál országában törtet előre az ember fáradhatatlanul, meg nem állva, meg nem pihenve, hisz másodpercek alatt betemetné a hó, ha nyugton

maradna. Ha olykor-olykor felbukik a hócsapásokban, rejtett mélyedésekben, kétségbeesetten erőlködik csakhamar talpraállani. Gyakorlott, csüggedést nem ismerő utazó lehet a vándor. Tudja, hogy kitartással még e fürgetegnek is szembe lehet nézni. Csak ereje legyen hozzá az embernek.

Az erő pedig perczenként fogy. A vándor megfordul, hogy kitörülje arczából, szeméből az oda-csapódott havat, aztán ismét csak nekivág a fergetegnek. Egy rongyos, százszor rongyos köpenyegét rázogató nyakában zászlómódjára a szélvész. De mit használna ilyenkor a legmelegebb bunda is! Alkalmatlanabb volna, mint ez a fagyos köpenyeg, amely a szélben dudálva, énekelve követi gazdáját, mint a nyomorúság hangszere. A vásott csizmákból szép fehér csizmák lettek a ráfagyott hótól, a kopott dolmánykán minden gomb be van gombolva, de hát érnek valamit a gombok ez ítéletnapi hideg ellenében? A vándor süvegét rég elkapta a szélvész egy vigyázatlan pillanatban. Valamikor ha megtalálják útban járó fuvarosok a gazdátlan süveget, keresztet vetnek s azt mondják:

— Itt ember járt! — S amit gondolnak hozzá, abba még belesápad az ő széltől, vihartól kicserzett arcuk is. Mert jó vége nem lehetett annak az embernek, aki süvegét a fürgeteges pusztán felejtette.

A fekete üstököt, azt a részét, amely még nincs megfagyva, ugyancsak tépi fészülő szélanyó. A halál-fehérségű orczára mély barázdákat vonnak a ret-

terítő kínok. Fiatal, pelyhedző bajszú ifjú a vándor, de a homlokán sötétlő felhők azt mesélik, hogy már régen férfivá léptette elő az élet A keskeny arczon, amely kiálló pofacsontjával, vékony állával és merészen egyenes orrával egy sokat szenvedett, de el nem csüggedt ifjú arczmása, nem peregnek végig könnyek, bár az időjárás mindent megtesz ahhoz, hogy kisajtolja a szempillák alól a gyöngeségnek, megadásnak cseppjeit. Az a szem nem tud könnyezni, amint barnán, lobogó fénnyel és elszánt tűzzel néz farkasszemet az ordító téli idővel. Az a szempár ragyog és szinte megvilágítja a kicserzett arcznak körülötte fekvő részét, mint két lámpás, amely híven és bátran adja világosságát a vészben. A törökkard alakú szemöldökök csaknem összenőtteknek látszanak a homlok közepén, ahol az ifjú arcot egy mély, erőteljes árok szinte kétfelé választja. Mintha az élet kardja a homlokán sebezte volna meg az ifjút, hogy az a sebhelyét feltűnő helyen viselje és ne érezze magát lealázottnak megsebesülése miatt. És a fantasztikus arc, a szellemtekintetű szemek és az álmok világából való búvalak törtet előre a fürgetegben, mintha valami célja, küldetése volna e földön, holott másnak rég el kellett volna már pusztulnia az elemek e rettentő birkózásában. Micsoda csodaerő az, amely az álmoknak e rendkívüli alakját mindig fölemeli a földről, ahol erőtlenül összeroskad?

Mely csoda viszi mindig előbbre a fantasztikus

jelenséget, midőn a szélvész még a pusztá madarai szárnyát is letördelné?

Jó meleg ágyban, télről álmodva szokott az ember ilyen alakokat látni, küzdve a téli viharral, amint végtére mégis elbuknak a hómezőn és a hó betemetvén hullájukat, csupán egy fekete foszlányt hagy kívül köpenyegükből. A néphit garabonciás-diákja végigrepül a fürgetegen, de a mi szegény vándorunk lépésről-lépésre, küzködve hatol előre és nem csügged akkor sem, midőn éjszinűvé válik körülötte a pusztaság és a szélvihar rágyújt arra a nótájára, amely a halál harsonahangjához lehet hasonlatos. Szinte feljajdul az ég és föld, és a világ négy tája felől hallatszik a rettenetes bugás: a töltés-bevágás felől suhanva lejt előre a pusztá égigérő hó-menyasszonya. A forgó szél szinte a levegőbe kapja a vándort, de aztán földre teríti, mintha megbánta volna cselekedetét. Zúgva, morajjal tánczol tovább és elvész fehér alakja a feketeségben. A vándor, mintha mi sem történt volna, ismét talpra áll és megy előre, arra, amerről a szél fúj . . .

A komor arczon mind baljóslatúbb lészen a sápadtság. A tekintet aczélként szikrázva vág bele a fürgeteg setétjébe és a csonttá fagyott rongyos köpenyeg mindinkább tanácsolja a végső megpihenést a pusztá vándorának. Az ifjú összeszorítja ajkait, megáll, mint aki érzi küzdelmeinek hiábavalóságát és tompa, szilaj kiáltás szakad fel melléből, amely kiáltás mintha túlharsogná a fürgeteg üvöltését.

Ez volna tehát a vége? — és hangjában elkeseredett fantomokként sikoltanak fel a szilaj érzelmek.

A kiáltásra mintha megmozdulna mellette a hőtömeg és egy emberi alak bontakozik ki mellette a viharból. Egy bundás, sapkás, nagycsizmás és nagytarisznyás alak, aki terhével félig belesüppedve áll a hóban és bábként mozgatja karjait az ifjú felé.

— Segíts! — hangzik mintegy a másvilágról egy alig hallható hang.

Az ifjú nem sokáig habozik. Mintha a más nyomorúságának a látására megkétségbeesnének ereje és fűrgesége. Egy-kettőre lerántja a nyakig érő báránybőr-sapkát a félig eltemetett alakról: egy gömbölyű fej, benne gömbölyű szemek ijedt csodálkozással, kétségbeesett naivsággal kísérik az ifjú gyors mozdulatait. A könyökig érő keztyüket rántja le a mentő-angyal, amelyek súlyukkal a hóban elsüppednek. Aztán a vastag báránybőr-bundára kerül a sor. Most azt kanyarítja le a megdermedt ember válláról és mikor a bunda is leni van, vékony karjaitól alig képzelhető erővel rázza meg a tehetetlenül állót. S az csiklandozva a csontjáig ható jeges szélről, kiugrik álló helyzetéből és önkéntelenül összeveri a csizmaszárait.

— Uram Isten, hát még élek? — kiált fel és hóval dörzsöli be arcát, kezét. Szinte nevetséges volna medveszerű ugrándozásával, ha a fürgeteg nem figyelmeztetné az ifjút, hogy folytatnia kell útját.

A juhászbunda a havon marad és a meg-

könnyebbült utazó most már együtt folytatja útját az ifjúval. A sikoltó fürgetegben csak néha válthatnak egy szót:

— Hová mégy? — kérdi a juhászbunda volt tulajdonosa.

— Nem tudom.

— El nem tévesztettük az irányt a tiszai nádasokhoz?

— Nem tudom.

— Te vagy tán a nemtudom János? Pedig rádferne egy kis jutalom, ha szépen felelgetnél.

— Nem kell a jutalmad.

— Ejnye, de büszke legény vagy. Pedig büszkeséggel még senki sem szerzett új csizmát a régi helyébe. Elég vásott a gúnyád is.

Az ifjú erre nem felelt.

A vihar csillapulófélben volt és a szél most már csupán egyes rohamokat intézett még a legyőzött pusztaság ellen. A vándorok észrevették, hogy még mindig az országúton haladnak. Az ifjú ismerte a puszta útjait. Álmában sem tévesztette volna el. A szél bolygatta a czukorsüveg formájú hókupacokat és a felhők sötétjéből a ritkuló hóésésen át hirtelen kiragyogott a nap. Mintha ezüstté, aranyrá változtatta volna egyszerre az egész világot.

— Én a tiszai nádasokhoz igyekszem, a Kócsagszigethez, egy bolond grófhoz, — kezdte az ifjú útitársa. — Eljöhetnél velem, ha jobb dolgod nincs.

A sápadt ifjú csak a fejét csóválta.

— Jó dolgod lenne. Azt mondanám a grófnak, hogy költő vagy te is, mint én. Tudsz bizonyosan néhány klapancziát. S ez elég volna ahhoz, hogy szerencsédet megalapítsd a bolond grófnál. Tán még inasának is megtenne.

— Köszönöm jóságodat, felebarátom, — felelt éles gúnnyal az ifjú. — Én már kinőttem az inas-szerepekből. És ha békében akarsz velem lenni, felhagysz ostoba fecsegéseiddel.

— Nono, uracskám, — pattogott Puki úr, mert hiszen ő volt, — önkegyed nem tudja, hogy kivel beszél ilyen fennhangon . . .

Az ifjú vállat vont.

— Önkegyed sem.

Puki úr elnevette magát.

— Igaz biz az, elfelejtettem bemutatkozni furcsa helyzetemben. Én vagyok Puki Pál, a talánymegfejtő, másnéven Puki úr . . .

Puki úr legnagyobb ámulatára az ifjú így felelt:

— Igen, olvastam már nevét a közlönyökben, rendszeren a — borítékon.

— Ifjú barátom, — felelt Puki úr, megértvén a gúnyos célzást, — ön nem tudja, hogy milyen nehéz feladat írónak lenni, mikor az embert nem akarják elismerni? Ehhez fogható nagyobb kín-szenvedést nem ismerek. Nem kívánom önnek, fiatal barátom, hogy a költői pályára vesse tekintét, mert a legnagyobb kálváriát a költők járják.

— És, ha szabad tudnom, — kérdezte az ifjú,

— miért nem hagyja oda a kegyetlen pályát, tisztelt tensuram? . . .

— Csak Puki úr, — szólt közbe figyelmeztetőleg Puki Pál. — Óh, mily naiv kérdés ez fiatal barátom részéről! Pedig, minden hízelkedés nélkül azt merném mondani, hogy ön intelligens embernek látszik. De még fiatal, nagyon fiatal. Kérem, ne mondja korát. Ha azt mondja, hatvan esztendő, akkor is erősíteni fogom, hogy nem ismeri az életet, nem ismeri a szívet! Egy költőnek mondja ön, hogy hagyja oda a pályát, amelyért mindent, amiye addig volt, feláldozott. Feláldozta tanulmányait, szülői szeretetét, sőt még a nyomorúságot is nyakába vette. Mert hisz, az talán nem lesz újság ön előtt, hogy a költők mind szegények?

Az ifjú nem titkolt érdeklődéssel hallgatta Puki úr szavait. A szatirikus mosolyt arcán valami résztvevő, szájalom felé hajló kifejezés váltotta fel, amint Puki úrra nézett, aki koronkint nagyot sóhajtott az elhagyott juhászbunda után. A téli ég aczélkéken ragyogott felettük, a fürgeteg paripái tovább iramlottak és a nap, bár közel volt már a szemhatárhoz, nyájasan tekintett végig a temetőhöz hasonlatos rónaságon.

Puki Pál teljesen elmerülve gondolataiban, egy darabig észre sem vette, hogy útítársa gyűrött kis könyvet vett elő valamelyik zsebéből, amit menés közben olvasgatott. A hideget nem is látszott érezni és összehúzott szemei mély figyelemmel tapadtak a könyvecske soraira.

Puki úr jóakarató hevességgel ragadta meg az ifjú vállát.

— Dobja el a könyvet! Óh, dobja el! Csak könyvet ne vegyen soha a kezébe, mert a könyv lapjai között méregpor rejtőzik. Édes méreg, amely az ember agyvelejére száll és megrészegíti. Engem is a könyvek tettek szerencsétlenné.

Az ifjú nyugodtan emelte fel tekintetét Puki úrra.

— Hiszen éppen az előbb monda téns úr, hogy imádja költői pályáját.

— Imádnám . . . imádanám, — felelte a hidegtől reszketve a talánymegfejtő. — Imádni fogom, amint a borítékról a közlöny belső oldalába, a rózsák kertjébe is belépést engednek meg nekem az irigy szerkesztők. De addig még hosszú az út. Csaknem tíz esztendeje már annak, hogy a talányok mestere lettem. És még mindig nincsenek kilátásaim a szép mezők felé, amikor elkövetkezend az, hogy arczképemet Barabás krétarajzában mellékeljék híres olvasóiknak a havi közlönyök. Hol van még az? Pedig én már mégis féllábbal benn volnék az irodalmi szalonban! . . . Azért dobja el a könyvet, fiatal barátom, hallgasson Puki úr tanácsára. Én megjósolhatom magának, hogy ősz-öregember lesz magából, hacsak a talányszerkesztő egyszerű állásáig is el akar jutni közlönyeinknél. Mert az már nagy rang, magos tisztesség! Sokaknak odáig sem sikerül sohasem eljutni.

Az ifjú nem felelt, csak elővette ismét köny-

vecskéjét és azt szorgalmasan betűzgette a leszálló napvilágnál.

— Tulajdonképpen miféle könyvet olvas? — kiáltott fel méltatlankodva Puki úr.

— Ezt a könyvet Sekszipir írta, — felelt az olvasmányába mélyedt ifjú.

— Sekszipir, — mormogta gúnyosan Puki úr, ön is a külföld majmolóinak példáját követi. Vájjon nem terem-e elég virág honunk határain belül, amelyeknek illatában gyönyörködhetünk?

— Sekszipir egy isten volt.

— Óh, balga ifjúság, — fakadt ki Puki Pál, — mily bőkezűen dobálózik az ifjúkor e jelzőkkel! Az istenek sem elég nagyok ahhoz, hogy földi bálványaikat hozzájuk hasonlítsák. Látom, hogy borsót hányok a falra, az én szavaim kegyeden, tisztelt fiatal barátom, nem segítenek. Valamely titkos vonzadalom a poétái mezők felé irányítja önt.

— Erős vonzadalom, — felelt halkán az ifjú.

Puki úr most az ifjú szeme közé nézett.

— Mondja, vannak szülei?

Az ifjú bólintott.

— És kicsapták az iskolából! Minden kicsapott diák költő akar lenni.

— Ahogy vesszük. Otthagytam az iskolát, annyi bizonyos. S azóta hányódom-vetődöm. Lehet, hogy százszor elpusztulok addig, amíg nevemet csak egyetlen ember is megismeri Magyarországon.

— Apropos! Hogy hívják önt?

— Petőfi Sándor.

Puki úr vállat vont.

— Ez lehet jó név is az irodalmi pályán, lehet rossz is. Petőfi, Liliomfi, Irófi . . . Amolyan színészi hangása van.

— Színész vagyok, — felelt a sápadt ifjú és elpirult, most először.

— Mi, ön színész? — felelt Puki úr és bizonyára nyomban begombolkozott volna, ha nem lett volna már tetőtől-talpig begombolva; de nem csappanó, sőt inkább emelkedő jóakarattal folytatta: — Petőfi úr, tehát egyike azon vándor apostoloknak, akik a nélkülözések közepette meg nem szűnő jóakarattal mozdítják előre a szépészetet. Gondolhattam volna, hogy a Múza egyik névtelen gyermekéhez van szerencsém, mert ki járja ilyenkor az országot más, mint diák meg komédiás? Bizonyára egyik stázióról vándorol a másikra. Szerencse fel! Ne csüggedjünk, fiatal barátom. Ha élete útjai egykor a fővárosba vezetik, keressen fel, mindenestre keressen fel, Pukit a Hétbodyban. Csak elég annyit mondania, Puki úr, a talányszerkesztő. Ez utóbbit különben el is hagyhatja. Mondja: Puki úr és mindenki tudja, hogy rólam van szó.

Az ifjú látszólag egykedvűen fogadta Puki úr szavait, csak a kezében tartott könyv remegésén látszott, hogy a leereszkedés nincsen egészen ingyére.

Puki úr széles gesztussal folytatta:

— Ott a színháznál, értem a Nemzetit, még csinálhatunk önért valamit. Ott van Mihály, ha

egy jó szó kell; Vörösmartyt gondolom. Kedves bátyánk is tűzbe menne a kedvemért. A Szigligeti kedves. Tehát csak ne feledje el Puki urat, aki önnek az életét köszönheti.

A távolban a tiszai nádasok körvonalai kékes árnyakként bontakoztak ki az alkonyuló napvilágnál. Mintha valami óriási kéz festette volna színpadi dekoráczióknak az ég aljára a kékes-szürke árny-alakokat, amelyek a hómezőből kiemelkedtek. A tiszai töltések csaknem puskalövésnyire húzódtak el baloldalt a tájon. Az ifjú Petőfi így szólt:

— Én majd a töltésre kapaszkodom, mert az utam arra vezet. Isten önnel, Puki úr. Ha egyenesen halad, valahol majd csak rátalál bolond grófjára.

Puki úr megrettenve nézett körül a pusztaságon, amelyen a nap, mint egy nagy szem pillantott még végig utolsókat.

— El akar hagyni? Azért mentette meg az életemet, hogy most elhagyjon? Csakhamar nyakunkon az éj. Sokkal barátságosabb volna az utazás, ha együtt maradnánk.

A sápadt ifjú közömbösen csóválta a fejét.

— Óh nem. Ön nagyon kellemetlen útitárs, Puki úr!

— Megbántottam talán?

— Megbántott túlságos jóakarásával, bolondos ígéreteivel és gyermekes biztatásaival. Ön egész egyszerűen azt hitte, hogy valamely szamarat fogott magának itt a téli pusztán, akivel el lehet

bolondozgatni útközben. No, tévedni tetszett. A szamár ön volt, amikor azt hitte, hogy egy Petőfi-vel ostoba fecsegessel agyon lehet ütni az önnek unalmas időt. Petőfi nem arra született, hogy sarnak és fűzfapóéták bohócza legyen. Még királyokat se érdemesítene Petőfi arra, hogy mulattatójuk legyen. Béke velünk, Puki úr. Én nem haragszom önre, csak szánom önt naivságáért.

— De Petőfi úr! Tizenhárompróbás becsület-szavamra, a legnagyobb jóakarattal vagyok ön iránt, — kiáltott Puki úr a távozó ifjú után.

A vándorszínész királyi önérzettel felelt:

— A kutyájához legyen jóakarattal.

És már ment az ifjú a magas töltésen és vissza sem fordult. Puki úr éppen azon gondolkozott, hogy utána rugaszkodik, midőn váratlan esemény zavarta meg a téli alkonyat nyugalma.

A kanyargó töltés ködbe borult távolából hirtelen két lovas alak bontakozott ki. Nyargalvást jöttek a messziségből és egyenesen a töltésen haladó ifjúnak tartottak.

— Itt vannak az alföldi betyárok, — gondolta Puki úr és minden bátorsága az inába szállott. Kétségbeesetten nézett körül, hogy merre vegye menekülése útját. A homályba boruló rónaságon sehol sem látszott a legkisebb búvóhely sem, pedig Puki úr szívesen bebújt volna egy ürge-lyukba is. Rövid habozás után toronyiránt vette menekülése útját, a daczos vándorszínészt sorsára bízva. Menekülése közben még látta, hogy a nyár-

galó lovasok, akiknek süvegénél hosszú árvalányhaj-bokréta lengett, megállítják a nyugodtan haladó ifjút. Majd az egyik lovas bátor szökkenéssel lenn terem a töltésről és zömök paripáját sarkantyúba kapva, Puki úr után nyomult a havas rónaságon. A mély hóban a paripa lassan haladhatott előre. Puki úr minden erejét összeszedve futott. De a távolság az üldöző és menekülő között mind kisebb lett. Végül Puki úr meghallotta a lovas hangját.

— Állj meg már, te bolond! — kiáltotta egy mély rekedt hang

Puki úr ijedten megállott. Amint körülnézett, a töltés magaslatán látta az ifjú színészt és az egyik lovas, nyugodtan haladva egymás mellett. Tehát még nem ölték meg a haramiák társát. Ez a körülmény annyira felbátorította, hogy szemügyre vette az őt üldöző lovas, aki most már poroszkálva közeledett. Ősz-öreg, betyárképű alak volt a lovas, aki alföldi csikósok módjára himbálózott a lován. Egy hosszúnyelű fokos volt a vén betyár egyetlen fegyvere, az is a nyeregkázába volt dugva. Rettentő vén ember lehetett már a betyár, mert a süvegje alól kicsüngő hosszú haja fehérebb volt a hónál. A hosszú lovaglástól kifáradva, mérges dörmögéssel közelítette meg Puki urat.

— Nem hallotta kend sohasem Virág Marczinak hírét? — kérdezte gorombán.

Puki úr igenlőleg bólintott.

— Akkor azt is tudhatná kend, hogy Virág Marczy sohasem ölt embert. Miért vitte hát olyan ijedten az irháját? Igyon kend egy kis szíverősítőt.

Kulacsot nyújtott Puki úr felé, aki azt jól megkotyogtatta. A vén betyár barátságosan beszélt hozzá:

— Ne féljen kend. Nem lesz semmi bántódása sem kendnek, sem annak a nyafka komédiásnak. Csak gyűjön kend velem.

Megindultak a töltés alatt az elől haladó lovas és vándorszínész mögött.

A vén betyár kérkedve húzta ki magát a nyeregben:

— Hát mit hallott kend életében Virág Marcziról?

— Azt hallottam, hogy nagy legény volt ökelme.

— Az az, — bólintott a betyár. — Igen nagy legény volt. De már annak örökre vége. Mindörökre, ámen. Tudja kend, mi lett Virág Marcziból vénségére? Ha nem tudná kend, hát tudja meg. Urasági cseléd lett az öreg Virág Marczy, aki a gazdája parancsából csinálja az útonállást.

— Miféle uraság lehet az, aki ilyesmit parancsol? — kérdezte Puki úr,

— Nagyon derék uraság. Az isten áldja meg, ahol van. Éppen ott megyén előttünk a komédiással. Vendégeket fogdosunk az országúton, mert elunjuk magunkat.

A vén betyár kovát, taplót vett elő a süvege

béléséből, a pipaszárat fogatlan szájába szorította és néhány pöffenet után így kiáltott fel:

— Hát csak azért lett urasági cseléd Virág Marczi, mert néha lehet hajkurászni az úton járó népeket, mint hajdanában. De már a bugyilláriszhoz nem szabad nyúlni. Az tilos.

— Hát aztán? — kérdezte Puki úr a vén betyár mellett ballagva. — Nem verik meg a vendéget?

— Dehogy verjük. Nem úgy bánunk mi a vendéggel, mint a vármegye. Csak éppen arra kell nekünk a vendég, hogy vendég legyen. De tán elég is volt már ebből a sok haszontalan beszédből.

Az előlhaladó lovas a színészszel egy ponton letért a töltésről és a nádas felé kanyarodott, amely ott terült a töltés alatt téli némasággal. A megfagyott nádak, mint ezüstszuronyok állottak végtelen sokaságukban, a hold akkor bukkant fel a keleti ég felén és sápadt fényével besugározta a néma pusztaságot. A hó csikorgott a Puki úr csizmája alatt és ugyancsak fázott a jó ember. A vén betyár biztatta:

— Helyben leszünk nemsokára. Nem messzire van már a nád-király palotája.

— A nád-királyé? — kapta fel a szót Puki úr, de nyomban belefagyott a hang, mert a nádasból e pillanatban valami lelketrázó, tompa, vész-tjósító üvöltés hangzott fel. Az üvöltés hosszan hangzott bele az éjszakába, mintha véges-végig az egész nádason elhúzódott volna. A szívet remegtető hang búsan oszlott el a messziségben.

A vén betyár alatt ágaskodni kezdett a ló. Puki uram pedig ijedten, balsejtelemmel kérdezte:

— Mi volt ez?

Virág Marczy előbb a lovát csillapította, aztán felelt Puki úrnak:

— Toportyánok köszöntik a felkelő holdvilágot. Van belőlük szép számmal a nádasban.

Puki úr elkényszeredetten ballagott tovább. Legszívesebben megfordult volna és még a környékéről is elszalad a veszedelmes tájéknak, de a vén betyár jókedvűen biztatta:

— Csak egyszer élünk, tens' uram. Mindegy az, hogy miképpen hal meg az ember: farkas falja fel, vagy akasztófán szárad el. Nekem márjóbarátom a halál, mert én már tán százesztendő is elmultam. Ne féljen téns' úr, ha velem van, elkerüli a kaszás.

A nádas haván mély nyomokat hagyott az előttük haladó lovas paripája. Kanyargós, keskeny ösvényeken haladtak a néma tájon. Egyszerre tűzfény piroslott fel a homályból.

— Helyben vagyunk, — mondta Virág Marczy és leugrott a nyeregből.

Nagy tűz égett a közelben és a tűz lángja egy barna, oszlopos, régimódi ház körvonalait világította meg. A betyár kantárszáron vezette a lovát, amig elérte a házat. A tűz mellől egy hang azt kérdezte :

— Hozod az ipszét?

— Hozom, — felelt Virág Marczy. — No, lóduljon kend előre, — kiáltotta és gyöngéden megtaszigálta Puki urat.

A tűz mellett egy magas, rövid bundás, sarkantyús-csizmás ifjú ember állott. Hajlékony alakját barnán rajzolta a hóra a tűz fénye és a süveg alól két nagy ábrándos szempár kíváncsian fordult a jövevények felé. Puki uram kihúzta fejét báránybőr sapkájából és szaloniasan meghajolt:

— Éppen önt keresem, méltóságos uram, üzenetet hozok a számára . . .

A *nád-király* hátrahőkölt . . . Aztán *mogorván* kiáltott rá Virág Marczira:

— Miféle embert hozott ide kend?

Puki úr nyugodtan folytatta :

— Én Puki Pál vagyok. Csodálkozom, hogy a méltóságos úr nem emlékszik reám. Az ön leg-hűségesebb hívere, rajongója és az ócska czipők elviselőjére? A talányszerkesztőre ne emlékeznek, gróf úr?

Edmund gróf lehajtotta a fejét és tragikus mozdulattal kiáltott fel:

— Balszerencse üldöz . . . Titkom immár le van leplezve. Megszegtem fogadalmamat. Emberekkel érintkeztem. Mily fatális végzet hajtotta önt ez ember nemlakta tájra? Vagy talán kémkedni küldték önt utánam? Beszélj, ember! Inkább sohase lásd meg többé a napvilágot, mint elárulhass engem, hogy fogadalmamat nem tartottam meg!

Puki úr ijedten állott a háborgó Edmund gróf előtt. A gróf arcát dühös pír borította be és a szeme szikrázott . . .

— Nagyon sokat szenvedtem, még idáig

jutottam, — felelt siralmas hangon Puki úr. A tűz mellett álló ifjú vándorszínészre mutatott, aki közbönsen hátat fordítva, kezét melengette a lángok felett. — Éppen Petőfi a megmondhatója, hogy csaknem megfagytam a hózivatarban és fejem körül már éreztem a halál angyalának szárnycsapását. Nem tréfa dolog tél közepén utazni az Alföldön — és gróf úr megöléssel fenyeget?

Edmund gróf hevesen kiáltotta:

— Megtiltom önnek, hogy gróf úrnak nevezzen. Az én nevem a „nádkirály”. Ami azelőtt voltam, az odakünn maradt a világban, egy kegyetlen női teremtés karmai között . . .

— Tehát nádkirályom! — folytatta Puki úr felélénkülve, — ha nem csalódom, éppen azon kegyetlen női teremtéstől jövök, aki miatt a remete-életet magára vette. Fehér zászlóval jövök. A fogadalom alól feloldozást hozok. Íme itt a levél, amelyet szívemre zárva hozok úttalan-útakon, téli sivatagokon által ... Itt az írás.

Puki úr csizmaszarához nyúlt és abból egy gondosan összehajtogatott levelet vett elő, amelyen több piros pecsét hirdette tartalmának fontosságát. Edmund gróf mohón kapott a levél után és miután megszagolta azt, színészkedő, áhítatos arczczal törte fel a pecsétet. Reszkető kézzel, átszellemült arczczal, szinte extázisban futott végig a levél tartalmán kétszer, háromszor, mintha nem tudott volna betelni annak betűivel. Aztán nagy sóhajtás tört ki melléből és megragadva a Puki úr kezét, hálásan megszorongatta.

— Köszönöm, szívemből köszönöm, testvér . . . Sohasem fogom önnek elfelejteni . . . Virág, a ház ezentúl ismét egyedül a kendé, mert reggel útrakelek. Kinyitattott előttem a kapu, amelyen én visszatérhetek ismét az életbe.

Majd az ifjú színészhez fordult, aki akkor már ismét könyvecskéjét olvasta a tűz világosságánál. Színpadias pózzal állott meg előtte és szavaló modorban kezdte:

— Tisztelt úr, bocsásson meg, hogy feltartóztattam utazásában . . . Eddig elátkozott, szerencsétlen ember voltam, aki a magányra, remeteségre kárhoztatva, néha erőszakosan megtörte fogadalmát, hogy emberek társaságához jusson. De az átok lemúlt rólam. Ön szabad, tisztelt úr. Miután most éj van s így útját nem folytathatja, nagyon szerencsésnek érezendem magam, ha házamat, remete-otthonomat felajánlhatom.

Az ifjú színész nyugodtan felemelkedett a fatuskóról, amelyen eddig ült.

— Úgy tehát mindjárt megyek. Társulatom Füzes-Abonyban van és nekem holnapra ott kell lennem, mert fontos szerepet játszok az előadáson.

A gróf szeretetreméltó mozdulattal fogta meg az ifjú színész kezét:

— Töltse velünk az estét, amely egy szerencsétlen embernek megváltást és új életreményt hozott. Amint a nap felkelt, itt lesz szánom, amelyen elutazunk a kócsag-szigetről. A szánon kényelmes ülőhelye lesz önnek is, estvélig régen

elértük Abonyt. Legalább tanúja lehet annak a boldogságnak, amely Robinzont foghatta el, amidőn az első hajó horgonyt vetett a senki-szigete körül. A száműzött Lancelot visszatér a kolostorból, hogy hódolatát bemutassa iránta megenyhült kedvesének. Be kár, hogy már nem élünk a középkorban! Hófehér lovasokkal, harsonák zengése között indulnék most Pestre és a kedves nő a várerkélyen várna virágkoszorúval a fején . . . Higgyék el uraim, csak a középkorban volt érdemes élni! Akkor élhetett az ember kedvére, nagy érdekes, romantikus életet. Ha a kedves leány szeszélyes volt, az ember lovára ült és a Szentföldre meg sem állott. Manapság már a Szentföldre sem érdemes menni. Ha az ember egy kis középkori színt, illatot akar az életébe vegyíteni, megrójják és bolondnak tartják . . .

Az ifjú színész fanyar mosolylyal vont vállat:

— Költői szempontból lehet, hogy szépnek látszik korunk távolságából a középkor, de a nyugodt szemlélő mégis csak elborul e korszak megfigyelésén, midőn hire-hamva sem volt a népszabadságnak, a gondolat szabadságnak . . .

Edmund gróf türelmetlen mozdulatot tett:

— Ugyan hagyjuk a népszabadságot! Kinek van arra szüksége? A népszabadság nem hozza vissza a daliás lovagokat, a férfias erély és bátorság, a női nagy szerelem és erényesség korszakát. Azért szeretem a régi váromladékokat, mert a bús falak között járva, a mindig harczoló lovagok

trombitáját, holtig hűséges menyasszonyok zokogását hallom . . .

— Olvasta ön Don Quijotte-ot? — kérdezte az ifjú színész és furcsa, szatirikus mosoly jelent meg finom ajkai körül.

— Olvastam és nem nevettem rajta, — felelt Edmund gróf. — Csúfolódní a legkönnyebb. Kicsúfolni a legszentebb dolgokat is lehet. Ön úgylátszik „forradalmár”, tens uram?

A színész bólintott:

— Ahogy vesszük ... Ha forradalmárnak lehet azt nevezni, aki nem hátrafelé néz, hanem előre a jövőbe . . .

Edmund gróf erre már nem felelt. Rendeletet adott a vén Virág Marczinak, hogy lóra üljön és legközelebbi kastélyába lovagoljon különböző parancsokkal, majd karon ragadva Puki urat, titkolózva vontá őt félre és ezzel kezdte a társalgást, mint ilyenkor minden rossz színdarabban szokás:

— Látta őt? Beszélte vele? Mit mondott?

Az ifjú színész egyedül maradt a tűz mellett és elgondolkozva nézett bele a lángokba. A lángok aranybarnára festették arcát és csillagszemét megragyogtatták. Mozdulatlanul, némán ült a fatuskón és hallgatta az alföldi nádas téli csöndességét. A lángok magasra nyúltak előtte és bozontosbarna hajára aranyos sugárcévéket dobtak, egy koronának a sugarait.

VI.

Petőfi csizmadiája.

Krikovy János, az érdeemes csizmadia, bolt-bezárás után lemosta magáról a munka szennyét és felvette ünneplő ruháját, az ezüstgombos kék dolmányt. Gyér hajfürteit rendbe szedte kopasz fején és az asztalfiából az ezüstkeretes okulárét vette elő, amelyen a vasárnapi misén a zsoltárt olvassa. így neki készülődvén, háznépének kiadta a rendeletet, hogy az emeleten lévő lakószobát, amelyet közönségesen Kisfaludy-szobának hívtak, — mert Kisfaludy Károly is lakott benne egy darabig, — rendbe hozzák, mert nem lehetetlen, hogy a nevezetes szobának ismét lakója lesz, mire a mester hazatér. S ezzel megindult költőt keresni Krikovy uram.

Abban az időben Pesten még nem volt olyan könnyű dolog a költő-fogdosás, mint teszem azt manapság. Igaz ugyan, hogy a költők társas-lények voltak ebben az időben és szívesen bújtak össze,

hogy eszméiket, gondolataikat kicseréljék. Valamint azért is szükségük volt egymás társaságára, hogy verseiket felolvassák, megbírálgassák és szapulják a távollévőket. De a társaságba járó költők bizonyos tekintetben mégis csak rendezett emberek voltak, akiknek nevük is volt már ahhoz, hogy a társaságban helyet foglalhassanak. Rendes lakásuk és foglalkozásuk volt; és ha pénzük nem is volt mindig, hitelük akadt annyi, hogy este kimozdulhassanak otthonról a Kávéforrásba, vagy a Csigába. A névtelen, ismeretlen költők, a jövő költői akkor is magányosan, elhagyatottan bujdokoltak. Az írók társasága még nem fogadta be őket, másoknak a társaságát pedig nem óhajtották. Az már irodalmi pozíció volt, ha valaki a Kávéforrásba járt. Azok a szerencsés halandók pedig, akik a Csigában a Vörösmarty asztalánál helyet kaptak, bizonyára az akadémiai tagsággal sem cserélték volna fel állapotukat, mert az akadémiát már akkor is lenézték. Már csak azért is, mert az akadémikusok nem jártak a Csigába.

A Csigában és Komlóban külön asztaluk volt az íróknak, akik esténként sokkal pontosabban jöttek össze, mint manapság az irodalmi társaságok ülésein. Ha egyik-másik elmaradt, megindult a kombináció, hogy vájjon mi történhetett az illetővel. Lauka Gusztáv, a hetyke jurátus és a vidám Don Gunárosz, aki költeményei és humoreszkjei révén bejáratos volt az írók közzé, már csak azért is kimaradozott néha az esti összejevetelből, hogy

lehesen másnap azokat az izgalmas kalandokat elbeszélni, amelyeknek humorisztikus befejezését közderülség mellett adta elő az ifjú költő. Lauka volt az, aki minduntalan szerelmi kalandba bonyolódott és néha hetekig izgatta a társaságot egy-egy képzelt kaland fejleményeivel.

Az ifjú költők és írók rendszeren éjfélig együtt voltak asztaluknál és meghányták-vetették az irodalom eseményeit. „Eseményeit?” Hát bizony voltak akkor is már események. Talán több is, mint manapság. Egy-egy rövid vers vagy elbeszélés megjelenése az akkori közlönyökben gyakran egész estére tartó disputára adott anyagot. Nem jelenthetett meg olyan nyomtatott közlemény a hazai hírlapokban, amelyek kikerülték volna az éles szemű ifjak figyelmét. Az igazi cenzúra az irodalmi asztaloknál *zajlott* le, olykor az egész társaság összekapott Kuthy Lajosnak egy novelláján. Az írók ilyenformán lelkesítették egymást a munkára, mert a nagyközönség ugyan vajmi keveset törődött velük. Csak ők képzelték azt a Csiga boltívei alatt, hogy az országban egyébről sem beszélnek, mint Bajza Józsefnek egy-egy szigorú kritikájáról, vagy Pálffy Albertnek egy novellájáról. Egy-két öreg táblabíró vagy jóindulatú iparos-polgár, akik az Írókat tanyáikon néha felkeresték, bámulva hallgatták, hogy a világnak voltaképpen föl kellene fordulni, mert a Frankenburg lapjában olyan gyönyörű költemény jelent meg a héten. S az írók ilyenkor elkeseredve ülték körül az asztalt, mert a világ

nem fordult fel. Majd a következő héten új szenzáció feledtette el a régit, mert hiszen az írók is csak emberek voltak, habár ők ebbe nehezen egyeztek bele. Nagy Ignác kanárisárga felöltőben jelent meg. És a félistenek, az Olymp lakói gyermekes naivsággal bámulták meg Nagy Ignác sárga kabátját.

Krikovy uramnak elég jó szimatja volt ahhoz, hogy az ismeretlen költőt nem keresheti azokon a helyeken, ahol a már elismert félistenek szoktak tanyázni. Az írók a legnagyobb arisztokraták. Csak azokat fogadják be maguk közzé, akik tanúbizonyosságot tettek arról, hogy Apolló vére csörgedezik ereikben. Az érvágást a közlöny-szerkesztőknek nevezett doktorok végzik, akik nyomtatásban adnak bizonyítványt Apolló jelenlétéről. Akikről a szerkesztők a bizonylatot még nem állították ki, vadzesniknek számítanak.

Krikovy uram útját tehát nem a Csiga felé vette, ahol az „Athenaeum”, — az akkori legnagyobb tekintélyű közlöny hivei és munkatársai szoktak gyülekezni Vörösmarty és Bajza pásztori felügyelete alatt, — a Csiga vendégeit csaknem egy lépés választotta el az akadémiai tagságtól. Ezek az időses, magyarruhás, megfontolt komolyságú férfiak szinte már akkorák voltak, hogy túl voltak az emberi nagyság határain. Hogyan jutott volna eszébe Krikovy uramnak, hogy esetleg Bajza Józsefnél tudakozódjon Petőfi után? Bajza József akkora ember volt, hogy közönséges halandó még köszönni

is félve köszönt neki az utcán, hogy gondolataiban meg ne háborgassa. Már magában az, hogy a Csigában más embereket is kiszolgáltak az írókon kívül, gyakran sértette Krikovy uramat, midőn két kezét áhítatosan összekulcsolva üldögélt valamelyik sarokban. Régen elfogyott már meszelynyi bora, de újat nem mert kérni a lárma miatt . . . Vörösmarty Mihály a hosszú asztalnál az ő mélabús, komoly hangján csendesen mesélt valamit a társaságnak . . . Krikovy uram szinte könnyezett a meghatottságtól, hogy odaát Vörösmarty beszélt, pedig egy szót sem tudott belőle megérteni, akár-hogy hegyezte a füleit. Ha egy-két szót elkaphatott, magában megjegyezte a szót és másnap, harmadnap, sőt egy hét múlva is éldelegve, kombinálgatva, magában elmerülve ismételte a megjegyzett szavakat.

— Öröklény, — mondta egyszer a nagy költő.

Krikovy uram otthon még a műhely falára is felírta e szót.

Az „Angol királynéban” viszont Petrissevich Horváth és az ő Zerfije ütötték fel tanyájukat, az Órában Lisznyai Kálmán danolgatott. Krikovy uram még azt is tudta, hogy a Nemzeti Színházban az akadémiai páholy alatt (a páholyban rendszeren Vörösmarty, Bajza foglaltak helyet), még fiatal és törekvő írók szokták a falat támogatni, hogy egy pillantásra méltassa őket a páholybeli társaság. A hetyke Pálffy Albert akkor kezdte írni beszéleyeit és felvonás közökben, ha Szigligeti nem jött vizitelni a nagytekintetű akadémiához, Pálffy itt megbeszélte

beszéleyeit Bajzával és Vörösmartyval! És őt figyelmesen meghallgatták a kezdő fiatal író, tanácsokkal látták el, figyelmeztették az elbeszélés egyes kiaknázandó részleteire és Pálffy Albert megfogadta tanácsaikat. Istenem, milyen idők! Mintha Vulcanus jött le volna az Olympról, hogy patkót csinálni megtanítsa az útszéli kovács legényt! Más idők! Más emberek! A költők nem azért lettek nagygyá, hogy megközelíthetetlen büszke hegyormokon helyezkedjenek el. Mindig a földön jártak és a csecsemő-írókat, ahelyett, hogy eltaposták volna, szépen dédelgették, nevelgették. Mint a csemete-fácskái között jár a jó kertész, úgy nyesegette, ojtogatta az akadémiai páholy azokat az írókat, akik esténkint odatelepedtek a páholy alá és meglesték az alkalmat, hogy szóba ereszkedhessenek a szigorú Bajzával, akinek szemöldökétől jobban félt a magyar haza, mint Hellász hajdan Zeusztól; vagy előadás után megvárták a későnfekvő Vörösmartyt, aki szívesen betért ilyenkor még a Csigába, ahová az elsőbb színészek, sőt színésznők is betéregtek. A fiatalság tiszteletteljes távolból kísérte el a színháztól a nagy Vörösmartyt a Csigá Sebestyén-téri bejárájáig, aztán csendben, rendben eloszlott. A Csigából az Úri-utczai Horváth-házig, ahol a nagy költő szállása volt, éjfél felé majd csak hazakísérik mások Vörösmartyt. Kéznél van örökké Zaktkovszky vitéz uram, az egykori hős nádor-huszár kapitány, aki az írók ismeretségének jobban örül, mint nyugdíjának. De jelen vannak a nevetősszemű Schodellné, vagy a

rózsaszínű arcú, szépséges szép Benza Ida, akik nagy örömmel kísérik haza a költőt az Úri-utczába. A vidám színésznők nevetésétől hangzik az úri-utcza és a jurátusok és más éjjel járó népek hamarosan összeszedelőzködnek, hogy most már ők viszontag a színésznőket kísérendik haza külön-külön, tisztes távolból. *A hazakísérés* kedves szokása, — amely manapság már csak egyes vidéki kisvárosokban található, — olyan divat volt akkor Pesten, hogy egyes társaságok jóformán csak azért jöttek össze, hogy hazakísérjék egymást. A híres Petronelly-estélyeken soha sem tánczoltak egy lépést sem. A fiatalság összekerült és hazakísérő társaságokra bomlott. Milyen jól lehet is úgy éjszaka beszélgetni! A házak, terek alusznak. A szívek annál inkább ébren vannak. Gunsték a Magyar-utczában iáknak, de szívesen mennek még el a Kecsméti-utczáig a Tratnerék kedvéért. Tratnerék sem fogadhatják el ezt a szívességet. Nosza, visszakísérik Gunstékat a Magyar-utczába ... A fiatalok ezalatt a csillagokat bámulják s észre sem veszik, hogy az idő milyen gyorsan múlik.)

Krikovy uram miután az „Óra” lefüggönyözött ablakán bepillantott és ott a sarokasztalnál, a fekete rigó kalitkája alatt (két oldalt a falon két régi pesti polgármester arczképe), amely hely később olyan híres lett, csupán a búskomoly Nagy Ignácot látta magányosan üldögélni, amint elmerengve nézegélt maga elé (a többi vendégeket Krikovy uram számba sem vette) — a derék

csizmadia a Kecskeméti-utczán át az országútra kanyarodott ki, amelynek kellős közepébe duhajkodó jókedvvel könyökölt a Két pisztoly vendégfogadó. Már messzire hallatszott a muzsika-szó. A nagybögő mélán brummogott bele az éjszakába. Dövő-dövő: mondták a mély hegedűk; a síp pedig nagyokat sikkantott. A Két pisztoly még félig falu, félig puszta volt itt az országút mellett, már csak a benne megszálló vendégek miatt is. Az itt ural-

kodó illat nem a rezeda volt, hanem a ködmön-szag. A falusi urak, akik a Két pisztolyban megszállottak, néha hetekig sohasem láttak meg egyebet Pestből a régimódi vendégfogadónál. Részint lustaságból, részben önbizalom hiányából nem merészelték neki indulni a rengeteg Pestnek, amely ott terült el előttük. Innen van az, hogy még húsz-harmincz év múlva is a Két pisztoly eltűnése után

Magyarországon, falvakon és városokon Pestet még mindig csak a Két pisztolyról ismerték. A Két pisztoly volt Pest, — mert mint mondám, tovább nem igen jutottak a falusi urak.

A fogadó előtt juhászkutyák kergetőztek és kerékagyig érő sártengerben beragadt szekerek látszottak jobbra-balra, amelyeket majd napköltekor kivontatnak a Két pisztoly fogadós erre a célra tartott bivalyai. A szekerek gazdái az asszonyokat, gyerekeket a szekeren hagyva, betértek a fogadóba és ott ugyancsak gurították a nehezen megtakarított garast, hisz napfölkelteig ráérnek. Bérczy Károly írja egy novellájában, hogy ami pénz a magyar vidékről Pestre vándorolt, annak legalább is felét a Két pisztoly tágranyított torka nyelte le. Mindegyik gazdája meggazdagodott s egyik sem maradt meg benne. A sarat, amely a kereket megkötötte a fogadó előtt, mesterségesen termelték. De ezért már Bérczy Károly feleljen.

Egyébként piszkos és barátságtalan volt a tágas épület, amelyhez annyi régi bűn és gazság emléke fűzi a krónikást. Itt veszett nyomuk egyes vidékről jött embereknek, akik nagy bugyellárist hoztak magukkal; ugyancsak itt vetköztették le a jámbor falusiakat, akik mindenüket elveszítvén a játékon, maguk is felcsaptak levetköztetőknek. A pesti erkölcsöt, romlottságot az időben a Két pisztoly képviselte a vidék előtt. Aki egyszer megfordult benne, holtáig emlegette a benne lezajló mulatságokat, dáridókat. Ott egy jurista tánczolt karddal

az oldalán, emitt bámész falusiak gyönyörködtek a „tündéri” helységben, míg a falusiak mögött ott leselkedett valamely kopottas ficsúr, hogy nem-sokára mint földijük mutatkozzon be és később meghivja őket játékra a mellékszobába. Az egyik sarokban gazdag sertéskereskedők itták a hegy levét, de a viláért el nem hagyták volna egymást, mert az altató-bor nagy divat volt e helyen. Másfelé külföldi kalmárok csoportosultak, akik a derekukon csengő aranyövet hordtak. A régi Pest minden nagyvárosiassága itt középpontosult, de csupán a bűnök, az erkölcsök nélkül.

Krikovy uram, mint aféle tisztességes iparos-polgár, egyébként nem igen volt járatos a Két pisztolyban, de mégis bátran benyitott a veszedelmes helyre, amelyről maguk a pestiek is rémmeséket tudtak.

Nagy dáridó volt a fogadóban. Valami alföldi földesúr érkezett meg négylovas hintáján előző nap e fogadóba és még az út porát sem verte le kabátjáról, nyomban nekilátott a mulatozásnak. Folyt a pukkantós bor és a cigánybanda szakadásig vont a nótákat. Egyedül a földesúr mulatott, a többi vendég annak mulatozását nézte.

Krikovy uram szerényen letelepedett egy sarokba és szemügyre vette a publikumot. Az első pillantásra látta, hogy itt költőt bajosan fog találni, ha ugyan költőnek nem számítja azt a félszejmű, sovány fiatal embert, akinek az arcza az éjszakázástól beesett és sápadt volt. Krikovy uram ismerte ezt a fiatalembert, aki állandó lakója volt a Két

pisztolytak és szerette magát költőnek kiadni. Krikovy uram is megjárta vele egyszer egy pár kordován-csizma erejéig, — midőn még költőnek hitte, — amiért sokáig boszankodott magában a derék iparos, de szégyenletében szólni nem igen mert. Kozmuczának hívták ezt a fiatal embert és a fogadósok csak azért hiteleztek neki, mert kitűnően tudott utánozni minden tájszólást. Ő volt az, aki ismeretséget kötött a vidéki urakkal és játékra invitálta őket.

Kozmucza meglátván Krikovy uramat, — a pár csizma miatt előbb az ajtóra nézett, de meggondolva magát, vakmerően az asztalhoz lépett és vidáman üdvözölte a mestert.

— Isten hozta nálunk, kedves Krikovy tens uram! Hej, ha a tens asszony megtudná, hogy tens úr a Két pisztolyban jár éjjel, lenne haddel hadd.

Krikovy mogorván intett, mint ahogy a legyet szokta elkergetni az ember.

— Ne törődjön velem a tens úr, — dörmögte.

De Kozmuczát nem lehetett olyan könnyen lerázni.

— Talán bizony a Farao-bankban akar résztvenni tens úr? Vagy talán Pille Anikó, a szép cigányleány vonzotta ide? Csak szóljon nekem bizvást a tens úr. Szívesen meghálálom az inkriminált sarukat.

— Ne diskuráljon velem a tens úr, mert feleletet úgy sem kap tőlem, — dörmögte Krikovy uram és hátat fordított Kozmuczának. — Librevis es sedes . . .

De Kozmucza uram nem hagyta magát. A füléhez hajolt a derék csizmadiának.

— Sub rosa haec tibi dico: most már bizonyos, hogy a Pille Zsuzsika kedvéért van itt tens uram. De nem baj az, tens úr. Jobb későn, mint soha. Satius est sero, quam nunquam discere. Vagy pedig: Tam tibi discendum est, quam tibi viva. Addig tanulj, mig időd van . . . Mester uram még jó erőben levő férfiú.

— Távozz sátán! — kiáltott fel igaz felháborodással Krikovy uram. — Tévedésben van az úr, ha rólam feltételezi, hogy a Két pisztolyban táncosnők után csak egy lépést is teszek.

— Nini, pedig már éppen itt is van! . . . — incselkedett Kozmucza úr és hirtelen félreállott az útból, ahol egy cigányos öltözetű, aranypénzékszeres, párducz-mozdulatú cigányleány közeledett. Hegedű volt a kezében és lobogó sötét haját rezgő aranytűk tartották össze. Éjsötét szemében vad szilajság ragyogott, amint körülhordozta tekintetét a teremben lévőkön. És a tekintete megpihent az egyik sarokban, ahol félmeszely bora mellett hallgatagon üldögélt egy magyarruhás, soványkás fiatal ember, akinek homlokába nőtt haja rövidre volt nyírva és merész arczán sápadtan borongott a bánat.

A cigányleány a nyirettyűhöz nyúlt és a hegedűt álla alá igazítva, végigvont a húrokon és a teremben mindenki elhallgatott.

Kozmuzza úr heves taglejtéssel kért csöndet a beállott csöndben.

Előbb bús, hallgató nóták hangjai hagyták el Pille Anikó hegedűjét. Muzsikásnak sem volt az utolsó, de arcjátéka felülmúlt mindent. A nótáknak minden szomorúsága, bánata odaíródott arra

a kreol-szépségű arczra, abba a nagy sötét szem-párba, amelyben a világító fények lámpásai elaludtak, midőn a nóta szomorú részletébe ért a hegedű dallama, majd sziláján felragyogtak a rejtett fények, midőn a dal természete így rendelkezett. A cigány-leány mintha a lelkével játszott volna, azzal a

nomád, természetesnek megmaradott lélekkel, amely a bűt és fájdalmat a maga igazságában megérzi. És a nagy melódiát, amelyet érzelmeknek neveznek, semmi mellék zöngés nem homályosította el. A fájó szív reszketett a húrokban és a bánat szinte beleviharzott a levegőbe a hegedűből. Majd leeresztette a hegedűt és fejét hátraszegve, szemét lehunyva, tompán csengő hangon dalolt szomorú pusztai dalokat, amelyek valamely ismeretlen bánatról, halálos szerelemről, örök vágyódásról zengtek.

Krikovy uram is néhány őszinte hümmögéssel honorálta a cigányleány dalát, de mások sirva fakadtak a teremben. A mulató földesúr két könyökére támaszkodva, kerekre nyitott szemmel bámult maga elé és midőn a megvesztegető dal elhangzott, nagy sóhajtással az asztal lapjára eresztette fejét.

Krikovy uramnak a figyelmét azonban más kötötte le. Az a sarokban ülő, sápadt arcú barna fiatal ember, aki látszólag alig birt érzelmeivel, míg a cigányleány dalolt.

A dalnak mintha szárnya lett volna és a szárnycsapásokra felébredt valamennyi érzélem a fiatal ember szívében és arczára tükröződött. Mintha valamely titkos sugallat kötötte volna össze az énekes leányt a csendes ifjúval. A büszke, szinte daczos arczon, a gögös vonások helyén a bánat és a szomorúság felhői telepedtek meg. A cigányleány mintha csupán neki dalolt volna, mintha senkit mást nem látott volna az ifjún kívül, feléje

búgta pusztákról hozott érzelmeit, fájdalmas vágyódásait. És a nagy társaságban nem volt az ifjún kívül más, aki inkább megértette volna a néma nagy pusztaságok, hallgató éjszakák és vad nádasok nomád költészetét. Mintha együtt nyargalt volna a kedveséhez lovagoló legénnyel és a bagoly huhogását hallotta a rejtelmes erdőn. Nagy folyamok mentén vándorló emberekkel együtt tartott és a betyár-csárda vén czimbalmosának vad zenéjét hallotta . . . Majd a Czinka Panna sólyomként keringő lelkét látta a tágas mezők felett és a nádasból bujdosó kuruczok rejtett danolását hozta fülébe az árulkodó szél . . .

Krikovy uramat teljesen lebilincselte az addig észre sem vett ifjú ember különös rajongó ábrázata és valami titkos vonzódás ébredt fel a derék csizmadiában a külsejében oly igen nagyon megváltozott borozó iránt. Krikovy uram számtalanszor csalódott az életben költők után való rajongó szeretetében, de egyetlen csalódását sem bánta meg. Azzal mindig megvigasztalta magát, hogy végtére mégis csak nála lakott Kisfaludy.

A titkos sejtelem most is azt súgta neki, hogy valamely költő lappang az egyszerű fiatal emberben és magában már előre azon sóhajtozott, hogy bár senki se ismerné még a költőt s ő fölfedezhetné a nagyvilág számára. Örökkön az volt minden vágyódása ugyanis, hogy egyszer költőt fedezhetne fel és a hatalmas Bajza József, vagy talán még maga Vörösmarty is így szólna a Csigában:

— X. Y.-t Krikovy uramnak köszönheti az irodalom.

És ezután már nem is volna érdemes tovább élni, mert mi jöhet még ezután több?

A cigánylány tányérjába sűrűn hullottak a rézpénzek. A bús földesúr bankópénzt vágott ki bugyellárisából, Krikovy uram is megemberelte magát egy húszasig. A tánczó jurátus csókkal akart fizetni, de a lány eltaszította magától, hogy csaknem hanyatt vágódott a nyalka legény.

Legutoljára a komor ifjú asztalát kereste fel a dalos lány és amint habozva közeledett felé, szinte megzavarodva nyújtotta elébe tányérját. Az ifjú egy ezüst Máriást vetett a tányérra olyan mozdulattal, amely a nem messzire ülő Krikovy uram előtt elárulta azt, hogy az a Máriás az utolsó volt abban a rövidre szabott magyar dolmánykában.

A lány megállott az asztal előtt és az ifjúra függesztette a szemét.

— Ismersz még? — kérdezte fátyolozott hangon. Az ifjú bólintott.

— Ismerlek. És sohasem felejtlek el.

A lány lecsüngesztette a karjait és a hangba mind tompább lett, amint beszélt:

— Emlékszel, mikor először találkoztunk az országúton, már akkor megjósoltam neked, hogy a mi csillagaink minduntalan találkozni fognak. Bármerre járjon a te csillagod, az én csillagom mindenütt a nyomába jár.

A lány behunyta a szemét.

— Sokáig keringenek csillagaink, amíg az enyém végképpen eltűnik, csupán a te csillagod marad meg. És az is női, női. Olyan nagyra női, amilyen nagy csillag még nem is volt az égen.

— Babonákat beszélsz, — szólt bizonytalan hangon az ifjú.

— Ne higgy senkinek, csak nekem higgyél, mert senki sem szeret nálamnál jobban. A te csillagod a legragyogóbb és legnagyobb mindazon csillagok között, amelyek az égen állnak. A te csillagod üstökös csillag, amilyen csak nagy ritkaságként jelen meg az égboltozaton. Vájjon háborút jelent-e az üstökös? Honnan tudhatná azt az én szegény fejem.

— Az üstökös egy költőt jelent, — felelt az ifjú, — egy nagyon-nagy költőt. Tudod-e azt, mi az: költő?

A leány alázatosan bólintott:

— Tudom, mert te megmondtad, midőn az országutakon télben-fagyban, sárban-esőben sokszor találkoztunk. De azért, kérlek, mondd el még egyszer! Te olyan szépen tudsz beszélni, mint a nagyapám hegedűje. Pedig az öreg Csermák hegedűje beszél a legszebben az egész világon. Azt hallom én mindig ébren, alva-álmodozva. Néha mögöttem, néha előttem, néha pedig mintha idebévül bennem húzná szakadatlanul az öreg Csermák az ő nótáit. Tedd ide a kezed. Talán te is meghallhatod, ha jó füled van. Mert most éppen a szívemnek a kellős közepében muzsikál Csermák.

A leány megfogta az ifjú kezét és piros, gyöngyös pruszlikjára, a szíve tájékára helyezte. Úgy vert, úgy dobogott a szív, hogy az ifjú ijedten húzta vissza a kezét.

— Beteg vagy talán, Pille Anikó? — kérdezte. A leány szenvedélyesen sóhajtott:

— Beteg vagyok, mert téged látlak. Beteg voltam máskor is, de akkor meggyógyultam már a szavadtól. Olyan volt a szavad, mint a langyos tavaszi eső, amelytől virágot hajt még a kidőlt fa ága ... De most olyan a szavad, mint a téli zúzmara, amely megfagyasztja az ősz késő virágait.

— Utánam jöttél? — kérdezte elkomorodva az ifjú.

A leány másvilágba néző szemeit az ifjúra függesztette:

— Nem utánad jöttem, csak a csillagok igazítottak errefelé. Hát lehet azután menni, akire éjjel-nappal szünet nélkül gondolunk? Akivel álmodunk nappal és álmodunk éjjel. Lehet az után menni? Csak jöttünk, jöttünk ... Én a vajda leánya vagyok, hát arra mentünk, amerre én akartam. Ha utad egyszer kivisz a kapun, amelyet itt a városiak hatvani kapunak hívnak, aztán még néhány száz lépést, meglátod legelészni a Rajgó szürke lovát . . . Hiszen ismered talán? Hát arrafelé vagyunk mi . . . De milyen szerencsétlen vagyok is én, hogy téged hívlak? Hát ki vagy te, mi vagy te? Nem tudom, de sohase is kérdeztem. Vándoroltál, mint mi, az országúton.

Hogy nem közibénk való vagy, azt tudom. De hát akkor minek vándoroltál? Emlékszel a nagy fákra, ott a gödöllői határban, amelyek az országotat szegélyezik? Emlékszel-e? Meg a papok kolostorára ott a hegyháton, ahol kanyarogva közeledik az országút. Ahol mindig megláttalak, amikor vándorlásaidban arra jártál, arról jöttél? Úgy-e aztán, mikor nagyon fáradt voltál, mikor nagyon szomorú voltál, milyen jó volt az ölembe hajtani a fejed; én meg daloltam neked, mintha a gyermekem lettél volna. És úgy hallgattad azt, amit daloltam, hogy karikára nyitottad a szemed, meg aztán lehunyta nagy gyorsasággal, mintha a sötétben még követni akartad volna a nótát, mintha vele akartál volna maradni még egy darabig! És ha elaludtál, olyan mélyen aludtál, mintha a mennyországban jártál volna? Mert úgy-e, puha volt az én két karom?

Az ifjú lehajtotta a fejét és a mültra gondolt.

A leány szinte belehajolt a fülébe, amint boszorkányos sietséggel folytatta:

— Tudom is én, mi az a költő? Te azt mondtad, hogy költő vagy, hát nekem jó volt, elég volt. Csak annyit tudok, hogy a te szívedben is van odabévíl valami hegedű, — eleget tapogattam a kezemmel, eleget hallgattam a fülemmel, amikor aludtál. De a tied még szebb hegedű, mint az enyém. Hej, mikor az szól, még az égzengés is elhallgasson, mert cigánynak még nem volt ilyen hegedűje . . .

— Hagyj magamra, Anikó, ma elszomorítottál a nótáiddal, — felelt az ifjú.

— Holnap még meg is ríkatlak, — felelt tágra nyilt szemét az ifjúra szögezve a cigányleány.

— Hol-nap — itt — légy . . .

Sarkon fordult és úgy kisietett a teremből, hogy csak úgy csengett-bongott rajta a sok ékszer.

Krikovy úrnak ekkor már nem volt maradása. A türelmetlenség eddig is csaknem beteggé tette, s amint a cigányleány elhagyta az asztalt, nagy köhécseléssel, lábsurolgatással és ejnye, ejnye kiáltásokkal közeledett az ifjúhoz, aki ügyet sem vetve rá, kezébe hajtotta homlokát.

Krikovy uram kedélyeskedve szólalt meg:

— Megbocsásson tisztelt tens' uram, én mindenütt költőt keresek és mindenütt csizmadiát találok.

Az ifjú fel sem vetette a fejét.

— Menjen a tens' úr az Angol királynőbe, ott talál költőt elegendőt. *)

— De bizony nem megyek én innen egy tapodtat sem, — erősködött Krikovy uram. — Tagadhatja a tens' úr más előtt, de előttem hiában is tagadná, hogy poétának tetszik lenni.

Az ifjú erre mit sem válaszolt, csak a tekintete lett valamivel szelídebb.

*) Célzás az Angol királynőben vendégeskedő P. Horváthra és társaira, akik már akkor gúnyolni kezdték az alig feltűnt poétát.

Krikovy uram köhécselve húzogatótt egy széket, amelyre szeretett volna letelepedni. De tudta ő mi az illem. Meg kell arra várni az engedelmet. Azért tehát így folytatta:

— Meg aztán a magányban inkább neki adjuk magunkat a busulásnak, — mondta már a deák: *solitudo est mater sollicitudinis . . .* Mégis csak jobb kettesben viselni a bajt. A világ tele van úgy rosszai, mint jóvai. Sünt bona mixta malis, sunt mala mixta bonis.

— Ne kínozzon az úr a deák-czítátumaival, ha jót akar, — kiáltott fel türelmetlenül az ifjú. — Nem szeretem azokat az embereket, akik egy deákközmondásnyi tudománnyal élnek végig az életüket.

A csizmadia lecsapott:

— Hát hagyjuk a közmondásokat. *Sapientia pauca.* Én értem az urat. Az úr az új költői iskola hive. Igaza van. A világ reáunt már az öregekre. Mert a világ idővel mindent megun. Még Don Gunárosznak a spanyol románczait is megunja . . .

— Az úr talán valami literátus férfiú ! — kérdé az ifjú és felütötte a fejét.

— Ahogyan vesszük. Én csak a literátura csizmadiája vagyok. Én varrom a Vörösmarty úr csizmáit is. Ne nevéssen ki az úr. Becsületes lélek dobog e kebelben. *Saepe sub attriia latitat sapientia véste.* Nálam lakott Kisfaludy, a költő. Ami csekély erőmtől telik, azt mindig megtettem

a hazai irodalomért. Mert úgy szeretem a költőket, mintha gyermekeim volnának.

Az ifjú komor arcvonásait mosoly derítette.

— A tens úr volna hát Apelles csizmadiája?

— Azt ne tessék nekem mondani, mert az elszomorít engem. A kézművesnek nem szabad talán feljebb emelkedni a földi rögnél? Hisz a költészet mindenkié. Bőrkötényben éppen úgy lehet rajongani a költészetért, mint frakkban.

Az ifjú parolára nyújtotta ki a kezét.

— Tens úr az én emberem. Derék embernek derék gondolkozása volt e néhány szóban. Az én nevem Petőfi Sándor . . .

Krikovy uram erre a szóra úgy elhallgatott, mintha fejbe ütötték volna. Két becsületes barna szeme könnyel telt meg és akadozó, remegő hangon kérdezte:

— Akiről a Körben beszélnek?

— Azt hiszem beszélnek rólam, — felelt a költő, — de üljön le, polgártárs . . .

— Akit Vörösmarty úr magasztal?

— Isten áldja meg érte e szent öreg embert! Foglaljon helyet . . .

Perczek múltak el, amíg Krikovy uram annyira összeszedte magát, hogy szóhoz juthatott. Szerényen elhárította magától a széket és megindult hangon rebegte:

— Uram, Petőfi uram, áldani fogom a mai napot, amely az ön közelébe vezetett. Én önt kerestem ... És most nem kérdezem öntől, hogy

hol van szállása, kvártélja, csak annyit mondok, hogy házamban a Kisfaludy-szoba üresen áll s önre vár. Csak önre. Mert méltó utódja csak ön lehetne régi lakómnak. Fizet érte annyit, amennyit akar. Könyörgöm, tisztelje meg házamat jelenlétével. — Mostani szállással teljesen meg vagyok elégedve. Köszönöm jóakarátát, mert hiszem, hogy

az tiszta szívből fakadott. Az idő már későre jár, haza megyek.

— Engedje meg, hogy elkísérjem.

— Ahogy tetszik.

A költő felállott asztalától és nyakába kerítette bő köpenyegét. Egyenes termetével, fejét büszkén hátravetve haladt végig a Két pisztoly ebédelő-

termén, ahol a földesúrral már ismerettséget kötött Kozmucza és kínrimekkel mulattatta, amit az nevetéssel honorált.

— Lássá, polgártárs, ilyen is volt egykor a magyar költő! — mondta Petőfi, midőn a termet elhagyták. — De az idő lejárt, hogy a költő nagyurak udvari bolondja, jókedvű társaságok kitarított házikoldusa legyen. A költők a nemzet vezérei leendenek. És az egész nép — a szegények és a gazdagok egyformán — a költő után fog haladni, mint csillagok az üstökös után.

Krikovy úr örömeiben csak értelmetlen szavakat babogott és köpenyege alól elővonva kézilámpását, aggodalmas figyelemmel mutatta az utat a költőnek a térdig érő sárban.

— Csak hagyja, polgártárs . . . Nem kár az én csizmámért. Látott az már külömb sarat is.

— Ott lesznek holnap a csizmák! — babogott Krikovy.

— El ne merje küldeni, — kiáltott fel a költő. Ajándékot senkitől sem fogad el Petőfi. Sem egy derék vargától, sem egy zsarnok királytól.

De bizony azért másnap mégis csak elküldte Krikovy uram a legszebb csizmákat és miután a költő éppen nem volt szállásán, szerencsésen ott is hagyta a csizmákat.

Tartalom.

	Lap
I. Petrovicsék.....	11
II. A költő megjelen.....	29
III. A negyvenes évek.....	37
IV. A rejtvények nagymestere.....	47
V. Künn a pusztán.....	63
VI Petőfi csizmadiája	87